

Центральноукраїнський національний технічний університет
ЦЗДО
Кафедра «Міжнародні економічні відносини»

«Допущено до захисту»
Зав. кафедрою МЕВ
д.е.н., професор

_____ Іван МИЦЕНКО
« ____ » _____ 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти
на тему
«СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНІВ
В ПОЛЬЩІ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ»

Виконав здобувач вищої освіти
4 курсу, групи МЕВ-21пз
ОПП «Міжнародні економічні
відносини»
спеціальності 292 «Міжнародні
економічні відносини»

_____ Школа О.А.
« ____ » _____ 2025 р.

Керівник роботи
д.е.н., професор

_____ Ірина БАБЕЦЬ
« ____ » _____ 2025 р.

Рецензент _____

Центральноукраїнський національний технічний університет
 Факультет ЦЗДО
 Кафедра Міжнародних економічних відносин
 Рівень вищої освіти Бакалавр
 Галузь знань 29 «Міжнародні відносини»
 Спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»
 Освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ
 Завідувач кафедри
 _____ Іван МИЦЕНКО
 « ____ » _____ 2025 року

**ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
 ЗА ПЕРШИМ (БАКАЛАВРСЬКИМ) РІВНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ
 ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Школи Олексія Анатолійовича

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи

Стимулювання інноваційної діяльності регіонів в Польщі: досвід для України

2. Керівник роботи

Бабець Ірин Георгіївна д.е.н., професор

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

3. Строк подання роботи до захисту _____

4. Мета та завдання кваліфікаційної роботи Метою дослідження є визначення напрямів використання в Україні досвіду стимулювання інноваційної діяльності регіонів в Польщі.

Завдання: окреслити сутність поняття інноваційної діяльності регіону; узагальнити теоретичні положення впливу інноваційності регіону на економічне зростання; систематизувати інструменти інноваційної політики на регіональному рівні; проаналізувати інструменти реалізації інноваційної політики на регіональному рівні в Польщі; визначити особливості впровадження нових моделей інноваційної діяльності в польських регіонах; охарактеризувати основні тенденції розвитку інноваційної діяльності воєводств Польщі; проаналізувати стан і проблеми інноваційної діяльності в регіонах України; обґрунтувати напрями удосконалення інноваційної політики в Україні на основі досвіду Польщі.

5. Консультанти по роботі, із зазначенням розділів роботи

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Розділ 1	проф. Бабець І.Г.		
Розділ 2	проф. Бабець І.Г.		
Розділ 3	проф. Бабець І.Г.		

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір теми і об'єкта дослідження, призначення наукового керівника	01.01.2025-09.01.2025	
2	Розробка завдання на кваліфікаційну роботу, складання календарного плану його виконання	10.01.2025-24.01.2025	
3	Опрацювання навчальної та наукової літератури і складання плану роботи	25.01.2025-02.02.2025	
4	Проведення наукових досліджень, обробка фактичного матеріалу	02.02.2025-28.03.2025	
5	Написання тексту 1-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	01.03.2025-25.03.2025	
6	Написання тексту 2-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	26.03.2025-20.04.2025	
7	Написання тексту 3-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	21.04.2025-20.05.2025	
8	Усунення недоліків, написання остаточного варіанта тексту, оформлення кваліфікаційної роботи	21.05.2025-08.06.2025	
9	Перевірка на плагіат	09.06.2025-14.06.2025	
10	Отримання відгуку наукового керівника	15.06.2025-18.06.2025	
11	Рецензування кваліфікаційної роботи	19.06.2025-24.06.2025	
12	Захист кваліфікаційної роботи на засіданні екзаменаційної комісії		

Дата видачі завдання

« ____ » _____ 2025 року

Підпис керівника

(прізвище та ініціали)

Завдання прийнято до виконання

« ____ » _____ 2025 року

Підпис здобувача

Анотація

Стимулювання інноваційної діяльності регіонів в Польщі: досвід для України. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти “бакалавр” за освітньо-професійною програмою «Міжнародні економічні відносини» зі спеціальності «Міжнародні економічні відносини» – Центральноукраїнський національний технічний університет. – Кропивницький. – 2025.

У роботі окреслено сутність поняття інноваційної діяльності регіону. Узагальнено теоретичні положення впливу інновацій на економічне зростання регіону. Систематизовано інструменти інноваційної політики на регіональному рівні. Проаналізовано інструменти реалізації інноваційної політики на регіональному рівні в Польщі. Визначено особливості впровадження нових моделей інноваційної діяльності в польських регіонах. Охарактеризовано основні тенденції розвитку інноваційної діяльності воєводств Польщі. Проаналізовано стан і проблеми інноваційної діяльності в регіонах України. Обґрунтовано напрями удосконалення інноваційної політики в Україні на основі досвіду Польщі.

Ключові слова: інноваційна діяльність, регіональний розвиток, інноваційний кластер, стратегія інноваційного розвитку

Abstract

Stimulating Regional Innovation in Poland: Experience for Ukraine. – Manuscript.

Qualifying work on obtaining a higher education degree "Bachelor" in the educational-professional program "International Economic Relations" in the specialty "International Economic Relations". – 2025.

The thesis outlines the essence of the concept of innovation activity of the region. The theoretical provisions of the impact of innovations on the economic growth of the region are summarized. The instruments of innovation policy at the regional level are systematized. The instruments of innovation policy implementation at the regional level in Poland are analyzed. The features of the implementation of new models of innovation activity in Polish regions are determined. The main trends in the development of innovation activity in the voivodeships of Poland are characterized. The state and problems of innovation activity in the regions of Ukraine are analyzed. The directions of improvement of innovation policy in Ukraine are substantiated based on the experience of Poland.

Keywords: innovation activity, regional development, innovation cluster, innovation development strategy

Зміст

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ.....	10
1.1. Поняття і сутність інноваційної діяльності регіону	10
1.2. Вплив інноваційності регіону на економічне зростання	17
1.3. Інноваційна політика та інструменти її реалізації на регіональному рівні	25
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЇЇ РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ В ПОЛЬЩІ	33
2.1. Інструменти реалізації інноваційної політики на регіональному рівні в Польщі	33
2.2. Впровадження нових моделей інноваційної діяльності в польських регіонах	42
2.3. Характеристика інноваційної діяльності воєводств Польщі	51
РОЗДІЛ 3. ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ ПОЛЬЩІ ДЛЯ АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ.....	62
3.1. Інноваційна діяльність регіонів України: стан і проблеми розвитку.....	62
3.2. Напрями удосконалення інноваційної політики в Україні на основі досвіду Польщі	70
ВИСНОВКИ.....	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	84

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасному світі інновації є основою ефективних стратегій економічного зростання, розвитку компаній та формування добробуту націй. У структурах розвинених економік спостерігаються динамічні трансформації на користь галузей та послуг, що базуються на знаннях. Водночас, у сприйнятті інновацій та інноваційного процесу відбувається перехід від окремої події до комплексного сприйняття явищ та подій, в результаті яких створюється нова продукція чи технологія. Інноваційна діяльність є процесом, який відбувається завдяки поєднанню зусиль в сфері науково-технічних досліджень та виробничому секторі, функціонуванню інформаційної та бізнесової інфраструктури та нормативно-правовій підтримці інноваційних суб'єктів на всіх рівнях управління. Відповідно, інноваційний процес відбувається у системі взаємозв'язків, що охоплюють бізнес-мережі, науково-дослідні установи та неурядові інституції, а також уряд, державне управління та громадянські ініціативи. Водночас, взаємозалежність між зростанням інноваційної активності підприємств та економічним розвитком регіонів, а також наявністю спеціалізованих фінансових інструментів підтримки інноваційної діяльності відіграє дедалі важливішу роль. Зусилля регіональних та місцевих органів влади часто спрямовані на розвиток підприємництва та активізацію інноваційних процесів. Трансформація знань у нові послуги, продукти та технології вимагає відповідної інфраструктури, що охоплює центри підтримки інновацій як підкатегорії інституцій бізнес-середовища.

Той факт, що деякі суб'єкти господарювання та регіони є більш інноваційними та конкурентоспроможними, ніж інші, визначається поєднанням технологічних та інституційних факторів, що складають інноваційну систему. Концепція інноваційної системи поєднує технологічні аспекти інновацій, характеристики людського капіталу, накопичені в попередні періоди знання та інституційні фактори. Включення багатьох різних елементів дозволяє більш комплексно оцінити перебіг інноваційних процесів в економіці та їх вплив на

інноваційну та конкурентну позицію регіонів та галузей промисловості. Новий підхід до інноваційної політики, що застосовується в країнах ЄС, виділяє локальні фактори, що впливають на покращення загальної ситуації в масштабі міста, громади чи регіону. Основи підтримки інновацій економіки формуються гнучкими мережевими зв'язками, що створюють регіональні інноваційні системи, які здатні використовувати місцеві ресурси та атрибути, що визначають виробничі процеси, продукти та послуги відповідно до специфіки місцевого чи регіонального ринку.

Підтримка інновацій територіальних систем стала новою формою державного втручання в Польщі, спрямованого на суб'єкти наднаціональної, національної та регіональної економіки. Запропонованим сценарієм реалізації проінноваційної політики в національному масштабі є Операційна програма інноваційної економіки, розроблена в рамках Національної стратегічної довідкової програми на 2007–2020 роки. На регіональному рівні основним заходом для інновацій регіональної економіки є розробка та впровадження регіональних інноваційних стратегій. Ці стратегії полягають у побудові партнерства для регіональної інноваційної системи в рамках «золотого трикутника», що охоплює місцеві органи влади, науково-дослідні установи та підприємства. У зв'язку із необхідністю вирішення проблем, що загострилися в економіці України внаслідок істотного зниження інноваційності на регіональному рівні, актуальним завданням є вивчення досвіду Польщі щодо підтримки інноваційної діяльності регіонів.

Метою роботи є визначення напрямів використання в Україні досвіду стимулювання інноваційної діяльності регіонів в Польщі. На основі поставленої мети визначені такі **завдання**:

- окреслити сутність поняття інноваційної діяльності регіону;
- узагальнити теоретичні положення впливу інноваційності регіону на економічне зростання;
- систематизувати інструменти інноваційної політики на регіональному рівні;

- проаналізувати інструменти реалізації інноваційної політики на регіональному рівні в Польщі;
- визначити особливості впровадження нових моделей інноваційної діяльності в польських регіонах;
- охарактеризувати основні тенденції розвитку інноваційної діяльності воєводств Польщі;
- проаналізувати стан і проблеми інноваційної діяльності в регіонах України;
- обґрунтувати напрями удосконалення інноваційної політики в Україні на основі досвіду Польщі.

Об’єктом дослідження є інноваційна діяльність на регіональному рівні в Польщі.

Предметом дослідження є визначення напрямів використання в Україні досвіду стимулювання інноваційної діяльності регіонів в Польщі.

Методи дослідження. Теоретичною та методичною основою роботи є положення таких теорій: економічного зростання та бізнес-циклу, індукованого проривними інноваціями; регіонального розвитку та концепції полюсів зростання; кластерів; ендогенного зростання; інституціоналізму. Для реалізації завдань дослідження використані методи: індукції та дедукції – при визначенні сутності поняття інноваційної діяльності регіону; інституційного аналізу – при дослідженні інструментів реалізації інноваційної політики на регіональному рівні в Польщі; узагальнення – при проведенні аналізу теоретичних засад впливу інновацій на економічне зростання регіону; системний аналіз – при визначенні особливостей впровадження нових моделей інноваційної діяльності в польських регіонах та при обґрунтуванні напрямів удосконалення інноваційної політики в Україні на основі досвіду Польщі; структурно-динамічний аналіз – при визначенні основних тенденцій розвитку інноваційної діяльності воєводств Польщі та при дослідженні стану і проблем інноваційної діяльності в регіонах України.

Інформаційну базу роботи становлять наукові публікації вітчизняних та зарубіжних вчених, які присвячені дослідженню теоретичних аспектів інноваційного розвитку на регіональному рівні та впровадженню новітніх форм інноваційної діяльності в Польщі; аналітичні матеріали Польської агенції регіонального розвитку; стратегічні документи в сфері інноваційної політики Польщі; дані офіційної статистики, розміщені на сторінках Державної служби статистики України та Головного управління статистики в Польщі.

Зміст роботи викладений на 89 сторінках. Робота містить 2 таблиці та 12 рисунків. Список використаної літератури налічує 65 позицій та міститься на 6 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

1.1. Поняття і сутність інноваційної діяльності регіону

Інновації та інноваційність належать до основних економічних категорій, які можна по-різному визначати та аналізувати залежно від предмета дослідження та просторового масштабу їх аналізу. Територіальне сприйняття економічних категорій, явищ та процесів зумовлює необхідність комплексного трактування зв'язків між економікою, простором та суспільством, що формуються на регіональному та місцевому рівнях у просторовому масштабі територіальних систем. Сучасне сприйняття інноваційних процесів відходить від окремої події до комплексу процесів та явищ, що створюють нові товари, технології чи закономірності у сфері виробництва та послуг. Інновації відбуваються як у конкретному просторі, так і в певній системі зв'язків, що називається інноваційною системою, яка складається з виробничих та науково-технічних підсистем, інституційних рішень та залежностей і взаємозв'язків між ними. Компоненти інноваційної системи характеризують рівень інноваційності в певному регіоні.

Залежно від прийнятого рівня аналізу, інноваційні процеси сприймаються як «важливий фактор економічного зростання» та регіонального розвитку або як «головний інструмент для зміцнення конкурентних позицій підприємств» [1]. Вважається, що лише регіони, здатні створювати проінноваційні ресурси та налаштування, динамічний та безперервний розвиток інноваційного середовища та внутрішньорегіональні механізми адаптації та навчання, мають шанс розвинути та підтримувати тривалу конкурентну перевагу [2].

Поняття інновації – це багатопотокова та міждисциплінарна категорія, що описується та аналізується з багатьох дослідницьких точок зору та з використанням різних методик і методів наукового аналізу. Питанням інновацій займаються представники як точних, так і соціальних наук. Задовільне визначення інновації зустрічається з низкою труднощів і створює

необхідність зосередитися на фундаментальних тенденціях розгляду її сутності, що проводяться та розвиваються з точки зору економіки та менеджменту.

Шумпетер Й. розумів інновацію як створення фундаментальних або радикальних змін, що охоплюють перетворення нової ідеї чи технологічного винаходу на ринковий продукт чи процес. Він пов'язував інновацію з першим застосуванням певного рішення та надавав великого значення досягненню позитивного економічного результату від впровадження інновації та можливості її практичного використання [3].

Шумпетер зосереджувався переважно на технічних інноваціях та їхньому значенні для економіки. Інновації займають центральне місце у сформульованій ним теорії економічного розвитку. Наслідком впровадження інновацій є процес «творчого руйнування», що полягає у руйнуванні існуючих структур та заміні їх новими, більш ефективними. Ключові інновації є рушійною силою розвитку та з'являються циклічно. Це спостереження призвело до створення концепції інноваційних хвиль. Збільшення знанневих ресурсів робить наступні бізнес-цикли все коротшими [4, с. 136–137].

У літературі немає єдиного визначення інновації. Багато авторів пропонують власні пояснення цього терміна, часто з однаковими значеннями. Тлумачення понять, пов'язаних з інноваційними процесами, розвивалося разом з розвитком економіки. В економічній літературі існують два основні підходи до розуміння поняття інновації:

- вузький підхід (статичний), за якого інновації розглядаються як результат у вигляді змін у сфері виробництва, що призводять до того, що всі товари, послуги чи ідеї сприймаються реципієнтами як нові;

- широкий підхід (динамічний), за якого інновації розглядаються як процес, що охоплює всі процеси творчого мислення, спрямовані на застосування та використання товариствами вдосконалених рішень техніки, технології, організації; Цей процес складається з послідовності дій, що передують створенню інновації, включаючи: генерування ідей, дослідницько-

конструкторські та проектно-конструкторські роботи, виробництво, маркетинг та поширення.

Певною стандартизацією поняття інновації для статистичних цілей є визначення, яке подається у методологічному посібнику ОЕСР та Євростату: «інновація – це впровадження нового або значно вдосконаленого продукту чи процесу, нового маркетингового методу або нового організаційного методу в бізнес-практиці, організації робочого місця або відносинах з навколишнім середовищем. Зазначені рішення повинні характеризуватися новизною принаймні в масштабі підприємства» [5].

Огляд визначень інновацій демонструє велику різноманітність підходів до питання інновацій, як у вітчизняній, так і в зарубіжній літературі з цієї теми. Порівняльні дослідження визначень пропонують підкреслити п'ять елементів, зокрема [6]:

- 1) предмет інновації – це продукт або послуга, процес, стратегія;
- 2) процес створення інновацій – це послідовність дій або змін, спрямованих на покращення або нове використання;
- 3) суб'єкт інновації – одиниця, в межах якої та для якої створюються інновації – це можуть бути компанії, державне управління, географічно визначені регіони, економіки, ринки, суспільства;
- 4) результат інновації – ефект або наслідок впровадження інновацій у визначеній вище одиниці;
- 5) часові рамки інновацій – період, протягом якого інновації відбуваються або мають бути впроваджені.

У літературі поширеною є думка, що інновація – це соціальний та організаційний процес. Вона є результатом діяльності місцевого середовища та впливу інноваційного клімату, інновацій та організаційної культури. Вона є похідною від накопичених знань та досвіду, накопичених протягом багатьох років [7, с. 38].

Окрім соціального виміру, однією з найчастіше виокремлювальних рис сучасних інноваційних процесів є їхній мережевий та системний характер.

Інноваційні процеси створюються багатьма взаємозалежними суб'єктами, і їх створення вимагає доступу до численних джерел ресурсів, включаючи знання, інформацію та компетенції. Існування мережі або інноваційної системи на певній території дозволяє поєднувати та зміцнювати діяльність усіх суб'єктів, що фактично впливає на досягнення колективної навички (вищої за суму індивідуальних навичок), яка сприяє інноваційним процесам [7, с. 38].

Характер інновацій змінюється, особливо в економічно розвинених країнах, де конкурентоспроможність базується на інноваціях [8]. Зміни настільки далекосяжні, що спонукали ОЕСР оголосити «Інноваційну стратегію», що базується на широкому дослідженні нових рис цього явища. Підкреслюється, що інновація:

- створюється завдяки участі більшої кількості учасників, ніж раніше;
- створюється завдяки перетину та об'єднанню більшої кількості галузей знань, ніж раніше;
- створюється в рамках більш різноманітних механізмів, ніж раніше (відкриті інновації, інновації, орієнтовані на попит, закриті інновації, інновації, створені в рамках консорціумів тощо);
- відбувається в умовах дедалі різноманітнішого середовища (дослідницькі консорціуми, центри трансферу технологій та технологічні платформи, компанії нових технологій, компанії венчурного капіталу, бізнес-послуги, що поглинають знання, кластери, некомерційні організації);
- в інноваційній діяльності сильніший акцент, ніж раніше, робиться на децентралізації управління проектами, організаційній гнучкості, автономії персоналу, стимулюванні креативності, побудові взаємної довіри, комунікації та лідерстві [9, с. 23].

Порівняння різних підходів та інтерпретацій поняття інновації показує, що вони завжди стосуються чогось нового, що сприяє досягненню вигод окремими суб'єктами, які їх впроваджують, а також їхніми групами або всією економікою. Раніше сильно підкреслені технологічні аспекти та впорядкування діяльності в сучасних визначеннях вже не так сильно підкреслюються. З іншого

боку, значення інновацій в організаційній сфері зростає, що важливо, оскільки організація є одним із факторів, що визначають ефективність впровадження технічних інновацій [10]. Значними також є динамічні процеси, що відбуваються в структурах економік, або зміни в сферах окремих галузей промисловості.

Поняття інновації пов'язане з поняттям інноваційності. Незважаючи на відмінності у значенні, ці терміни часто трактуються як синоніми. Інновація є рисою як окремих суб'єктів господарювання, так і цілих економік. Загалом, інноваційність ми розуміємо як здатність створювати інновації в широкому сенсі. Як тлумачить Й. Кот [11, с. 138], «інновація – це здатність та мотивація економіки (суб'єктів господарювання) постійно шукати та використовувати на практиці результати наукових досліджень, нові концепції, ідеї, винаходи». Інноваційність безпосередньо пов'язана з активною участю в інноваційних процесах та вжиттям заходів у цій сфері. Отже, інновація – це здатність застосовувати творчі дії, нові ідеї та винаходи на практиці, в результаті яких створюються інновації. Вона зумовлена наявними ресурсами та навичками участі в процесах створення, засвоєння та впровадження інновацій. Іншими словами, інноваційність можна визначити як здатність впроваджувати зміни в економіці, що призводять до позитивних технічних, економічних чи соціальних ефектів та приносять корисні економічні результати [12, с. 12].

Бутов А. визначає поняття «інноваційної діяльності регіону» як «систему процесів дослідження та моделювання станів ринку щодо доцільності створення інновацій для вирішення актуальних проблем в регіоні, генерування науково-технічної ідеї, науково-дослідницької діяльності та конструкторських розробок, виробництва та оформлення новацій з подальшим їх впровадженням на ринок, тобто перетворенням в інновації» [13, с. 5.].

В контексті нашого дослідження важливим є поняття регіональна інноваційність, що розуміється як «здатність та мотивація економіки та підприємств, що діють у регіоні, до постійного пошуку та використання в господарській практиці результатів наукових досліджень та дослідно-

конструкторських робіт, нових концепцій, ідей, винаходів, удосконалення та розвитку використовуваних технологій матеріального та нематеріального виробництва (послуг), впровадження нових методів та технік в організації та управлінні, удосконалення та розвиток інфраструктури та знанневих ресурсів. Інноваційними вважаються регіони, в яких компанії та установи здатні створювати, засвоювати та видобувати нові продукти, а також ті, що характеризуються здатністю до постійної адаптації до змін, що відбуваються в навколишньому середовищі» [14, с. 49].

Інноваційне середовище та клімат мають велике значення для підвищення рівня інновацій. Середовище, в якому працює суб'єкт господарювання, може бути сприятливим для впровадження інновацій. Поняття інноваційного середовища, або середовища, що сприяє інноваціям, стосується середовища, в якому працюють підприємства та домогосподарства. Їх можна розглядати як ендогенні активи регіону [15].

Інноваційність регіону є похідною від його інноваційного потенціалу. Інноваційний потенціал можна визначити як сукупність взаємопов'язаних ресурсних елементів, які завдяки виконаній роботі трансформуються в новий стан речей. Потенціал становитимуть ті ресурси, які необхідні для реалізації сформульованих цілей інноваційної діяльності. Регіональний інноваційний потенціал можна визначити як «сукупність специфічних факторів, характерних для даного регіону, що впливають на його спроможність брати участь у створенні, впровадженні та комерціалізації нових технологій та продуктів» [16, с. 8].

Отже, інноваційний потенціал – це своєрідний ресурс, властивий економіці, який можна використовувати для пошуку інновацій та надання їм економічного виміру шляхом їх впровадження та поширення. Зрештою, ефективність певного регіону у створенні інновацій комерційного значення визначається не лише вищезгаданими ресурсами, напрацьованими в минулому, але й здатністю їх доцільно використовувати та примножувати. Хоча на формування цих навичок певною мірою впливають соціокультурні особливості,

що є спадщиною минулих епох, такі як ставлення до праці, традиції у сфері підприємництва тощо, вирішальну роль тут відіграє поточна діяльність, і зокрема поточна економічна політика.

Інноваційність можна системно розуміти як цілісний комплекс взаємопов'язаних елементів та подій, наслідком яких є поява нового продукту, технологічного процесу, маркетингових чи організаційних заходів для підвищення ефективності економічної діяльності. Функціонування інноваційної системи ґрунтується на взаємодії галузевого сектору з університетами та науково-дослідними установами з метою створення нових продуктів і технологій та їх впровадження в економічній діяльності [17]. Таку систему можна визначити не лише на рівні країни, а й на регіональному чи навіть галузевому рівні, а взаємна взаємодія всіх елементів інноваційної системи може стосуватися технологічних, комерційних, правових, соціальних та фінансових аспектів, причому найважливішими є відносини, що стосуються розвитку, захисту, фінансування або регулювання нових знань і технологій та їх впровадження.

Термін «інноваційний регіон» використовується стосовно регіону, здатного до самостійного виробництва та засвоєння інновацій. Інноваційний регіон характеризується активними діями, спрямованими на стимулювання інноваційної діяльності. Інновації пов'язані з людськими, матеріальними, капітальними та інформаційними ресурсами та здатністю їх використовувати.

Регіон, який здатний використовувати свої ресурси та можливості для створення та впровадження інноваційних рішень, вважається інноваційним регіоном і характеризується проведенням дослідницьких та дослідно-конструкторських робіт, переважно прикладних досліджень та розробок, а також високою активністю підприємств у здійсненні діяльності, спрямованої на впровадження інноваційних рішень. Високий рівень людського капіталу та функціонування інституцій, що підтримують суб'єктів, що беруть участь в інноваційному процесі, сприяють підвищенню інноваційності регіону.

1.2. Вплив інноваційності регіону на економічне зростання

Класичні економісти, починаючи з періоду формування цієї тенденції, не вважали інновації важливими детермінантами, що впливають на форму та темпи економічних процесів. Вони навіть маргіналізувалися порівняно з факторами виробництва, які вважалися найважливішими на той час: працею, землею та капіталом. Питання інновацій зазвичай проявлялося у формі технологічного прогресу, який, однак, не сприймався як важливий фактор виробництва чи економічного зростання. Класичних економістів критикували, серед інших, за те, що, пояснюючи специфіку та умови економічних процесів, вони занадто зосереджувалися на фізичному капіталі, опускаючи при цьому роль інтелекту та навичок. Й. Шумпетер, автор теорії економічного зростання та бізнес-циклу, індукованого проривними інноваціями, звернув увагу на ці «недооцінені» фактори. У своїй теорії він зосереджувався переважно на технічних інноваціях та їхньому впливі на економіку, водночас наголошуючи на джерелах їх постачання [3].

Просторова диференціація регіонального розвитку, перш за все, базується на первинних факторах розташування, що призводить до розвитку міст та концентрації промисловості. Теорія полюсів зростання, запропонована в 1950-х роках Ф. Перру [18], є особливо важливою з точки зору регіональних інновацій. Вона базується на припущенні, що на привабливість розташування регіону впливає виникнення та функціонування місць з інтенсивними імпульсами розвитку для регіону. Основна роль у процесі економічного зростання відіграє інноваційний капітал. Інновації, через зворотний зв'язок, запускають процеси розвитку в регіоні. Інноваційний сектор стає стимулюючим сектором, де зростання відбувається швидше, ніж в інших сферах економіки. Галузевий полюс зростання приваблює ресурси з інших галузей, роблячи їх залежними, тим самим зменшуючи їхні можливості розвитку (ефект вимивання). Через деякий час з'являються ефекти переливу, що полягають у стимулюванні зростання інших галузей через зв'язки попиту та пропозиції.

Концепція полюса зростання, сформульована Ф. Перру, є секторальною (галузевою) концепцією. Регіональні питання вперше були введені в цю теорію Г. Мюрдалем та А. О. Гіршманом. Подальший розвиток теорії поляризації є працею французьких та бельгійських дослідників. Найбільш помітними тут є Ж. Р. Будевіль, Л. Е. Давін та Ж. Паелінк. Жан Паелінк спробував уточнити ефекти поляризації, що виникають в результаті теорії Ф. Перру. Ж. Р. Будевіль є автором концепції поляризованого регіону, який являє собою систему, що поєднує елементи теорії поляризації з елементами теорії центрального місця. Ж. Ласуен також відводить значну роль інноваціям у виникненні регіональних та секторальних полюсів зростання [18].

Ще однією тенденцією, частково сумісною з описаною вище, є теорія кластерів М.Е. Портера, в якій кластером називають «групу підприємств та пов'язаних з ними установ у певній галузі, розташованих у географічній близькості, пов'язаних подібностями та доповнюючих одна одну». Географічний охоплення кластера не є чітко визначеним і може включати одне місто, регіон, країну або групу сусідніх країн. Кластери, пропонуючи багато переваг інвесторам, можуть розраховувати на синергію [19]. ОЕСР визначає кластери як «мініатюрні національні інноваційні системи». Тому кластер можна розуміти як мережу сильно взаємозалежних компаній, включаючи їхніх постачальників, які пов'язані одна з одною в ланцюжку доданої вартості, які також можуть укладати стратегічні альянси з університетами, дослідницькими інститутами або консультантами та компаніями, що надають вузькоспеціалізовані послуги [20, с. 38].

Питанню інновацій, у контексті їхнього значення для економічного зростання, почала приділятися особлива увага лише у 1980-х роках. У той час багато дослідників створили концепції функціонування та розвитку економіки (або зробили свій внесок у вже існуючі), невід'ємною частиною яких стали інновації. До них належить, наприклад, К. Оппенлендер, який наприкінці 1980-х років поєднав дві теорії інновацій: теорію попиту Й. Шмуклера (1962) та теорію пропозиції Й.А. Шумпетера (1912), визнаючи, що інновації та

економічне зростання є взаємозалежними процесами – з одного боку, вони зумовлюють один одного, з іншого, підсилюють один одного [21]. Він обґрунтував це тим, що інновації здебільшого мають наслідувальний характер і є реакцією підприємців на попит, про який повідомляють споживачі. Зміни попиту, таким чином, визначають напрямки змін у виробництві та темпи його зростання. Це, у свою чергу, спричиняє зміни в структурі попиту, тобто впливає на потреби клієнтів.

Окрім теорії Оппенлендера, варто також згадати так звану еволюційну економічну теорію Нельсона та Вінтера (1982). Автори цієї концепції вказували на аналогію між явищами, що відбуваються в природі та в економіці. Боротьба за існування формує закони природи – конкуренція між різними організмами флори та фауни призводить до виживання найсильніших особин. Подібно і в економіці – підприємці конкурують за кращу позицію на ринку, і щоб її отримати, вони повинні бути ефективнішими у своїх діях, ніж інші – вони повинні впроваджувати інновації. Крім того, автори еволюційної концепції наголошували на взаємних зв'язках між знаннями та інноваціями. Вони стверджували, що інновації не можна розглядати ізольовано від тих, що були створені раніше, на основі накопичених знань. Їх слід розглядати в контексті процесів, що залежать від шляху, в яких знання та технології виникають в результаті взаємодії між багатьма учасниками процесу [22].

Іншими представниками еволюційної економіки, які зробили значний внесок у теорію інновацій, були Ч. Фрімен та К. Павітт. Вони є ініціаторами одного з найвідоміших у світі дослідницьких підрозділів (Science and Technology Policy Research), що займається інноваціями. Фрімен є співавтором (разом з Лундваллом) концепції національної інноваційної системи, яка передбачає, що інновації не є результатом окремо діючих компаній та їхніх внутрішніх «сил». Вони створюються в набагато ширшій системі підрозділів – у співпраці з широко розуміним інституційним середовищем. Інноваційна система створюється суб'єктами, що генерують знання та інновації, розташованими у сприятливому середовищі та вкоріненими в заданому

середовищі. Зв'язки між ними також важливі, завдяки яким дана економіка є ефективним механізмом розподілу знань для їх подальшої обробки [23].

У 1980-х роках також розвивалася нова теорія зростання (також відома як теорія ендогенного зростання), яка досліджувала технологічний прогрес та інновації, а також знання, що супроводжують ці процеси. Її започаткували роботи Пола Ромера (1990) та Роберта Е. Лукаса (1988, 1990), але її попередником вважається Н. Калдор (1908-1986). Нова теорія зростання відрізняється від неокласичної тим, що наголошує на важливості технологічного прогресу як ендогенної змінної. Вона також звертає увагу на діяльність у сфері досліджень та розробок, висококваліфікований людський капітал та технологічні інвестиції. Технологічний прогрес є результатом інвестицій підприємств та органів влади, а також науково-дослідної діяльності. Вагома увага також приділяється важливості людського капіталу та знань та їх поширенню (так звані ефекти переливання). У новій теорії зростання, подібно до неокласичного підходу, недостатня увага приділяється інституціям та інституційним змінам, які також мають значний вплив на економічні процеси [24].

Сучасною тенденцією, яку можна спостерігати у явищах, пов'язаних з інноваціями та інноваційністю, є спроба їх інституціоналізації. Погляди представників інституціоналізму підкреслюють, серед іншого, важливість взаємозв'язків між інституціями та технологічними інноваціями як джерелами економічного розвитку. Створення нових рішень, їх вибір, дублювання та консолідація роблять необхідним зміну методів дії, а отже, і інституцій. Веблен говорив про інституції саме в такому контексті [25].

Спочатку питання інновацій розглядалося в макроекономічному плані, досліджуючи вплив технологічного прогресу на економічний розвиток. Пізніше виникла мікроекономічна дослідницька тенденція, в якій технологічний прогрес трактувався як процес і вивчалися його складові. Зміна структури промисловості та зменшення її ролі, а також розвиток сфери послуг сприяють появі нових концепцій, в яких сфера інновацій значно розширилася та вийшла

далеко за межі сфери технологій [26, с. 13]. Слід зазначити, що останнім часом все чіткіше проявляється модель регіонального розвитку, заснована на інноваційних процесах. Тому те, що зрештою сприяє соціально-економічному розвитку, – це здатність окремих регіонів постійно генерувати та адаптувати нові технології, організаційні рішення та нові знання [27]. Більше того, спостереження, що регіональні фактори можуть впливати на інноваційний потенціал компаній, сприяло підвищенню інтересу до аналізу інновацій на регіональному рівні. Регіональні відмінності в рівні інноваційної активності можуть бути значними, а визначення основних особливостей та факторів, що сприяють інноваційній діяльності та розвитку конкретних секторів на регіональному рівні, може сприяти кращому розумінню інноваційних процесів та надати цінний внесок у розробку державної політики [5].

Як теоретичні положення, так і результати емпіричних досліджень підтверджують істотний зв'язок між впровадженням інновацій на підприємствах та конкурентоспроможністю країн та регіонів. На цій підставі можна припустити, що спосіб функціонування інноваційних систем відображається на конкурентоспроможності та її змінах з часом, як на макро-, мезо-, так і на мікроекономічному рівнях. У наукових дослідженнях загально визнано, що створення інноваційних рішень з використанням знанневих ресурсів є важливим фактором конкурентоспроможності на рівні як національної економіки, так і регіону. Регіони стають дедалі більш підвладними явищам та механізмам, що характеризують сучасну економіку, як частину прискорення інноваційного процесу з одночасним кумулятивним використанням інновацій у створенні наступних інновацій [28, с. 60].

Концепція регіональної конкурентоспроможності, хоча й подібна до концепції конкурентоспроможності держави, представленої Портером (1990), стосується окремих аспектів економічного розвитку через різне становище регіонів як територіальних соціальних підсистем держави [29, с. 16]. Конкуренцію можна визначити як «змагання між економічними суб'єктами, спрямоване на максимізацію прибутку та розширення виробничої діяльності

підприємства» [30]. Конкуентоспроможність – це здатність конкурувати. На практиці це означає здатність підприємства збільшувати свою частку ринку або зберігати поточне становище [31]. Згідно з визначенням ОЕСР, концепція конкурентоспроможності може стосуватися як здатності компаній, галузей, регіонів, націй чи наднаціональних груп справлятися з міжнародною конкуренцією, так і забезпечувати відносно високий рівень прибутку від використаних факторів виробництва та відносно високий рівень зайнятості на сталих засадах.

Конкуентоспроможність регіону визначається як здатність залучати та утримувати підприємства зі стабільною або зростаючою часткою ринку та стабільним або зростаючим рівнем життя домогосподарств у регіоні та залежить від шести факторів, характерних для регіону:

- різноманітність секторів та диверсифікація економічної структури та структури,
- висококваліфіковані людські ресурси у поєднанні з вищою освітою,
- швидкі транспортні та комунікаційні зв'язки, а також телекомунікаційні та інтернет-з'єднання з навколишнім середовищем,
- технологічні, продуктові, організаційні та соціальні інновації, поступові та радикальні, на підприємствах та в установах,
- рівень та якість життя, можливості для різних способів життя, професійної кар'єри та способів проведення вільного часу,
- стратегічна здатність місцевих органів влади у партнерстві з місцевими та регіональними органами влади розробляти та впроваджувати стратегії розвитку.

Вищезазначені ознаки об'єднані в три основні групи, що утворюють так званий трикутник регіональної конкурентоспроможності, який включає інновації на підприємствах та в установах, мережу внутрішніх та зовнішніх зворотних зв'язків та людський капітал регіону [32]. Говорячи про здатність стимулювати інновації, Т. Марковський визначає конкурентоспроможний регіон як «територію, на якій наразі формується міцна система мережевих

зв'язків, через які суб'єкти, що належать до мережі, мають доступ до спільно генерованих зовнішніх та внутрішніх переваг, наприклад, переваг масштабу, охоплення, переваг, що виникають внаслідок близькості» [33, с. 24]. Конкурентна перевага регіону в довгостроковій перспективі визначається не окремими ресурсами, а здатністю територіальної соціально-економічної системи розподіляти їх таким чином, що дозволяє отримати тривалу конкурентну перевагу. Тут важливим є створення та розвиток мереж зв'язків, зворотного зв'язку між окремими суб'єктами та установами, що співпрацюють один з одним у регіоні.

В умовах глобалізації інноваційність економіки є початковою причинною стадією тріади циклу економічного розвитку регіону, що включає: регіональну інноваційність – регіональну конкурентоспроможність – регіональний розвиток [34, с. 38]. Отже, інноваційність не є самоціллю, а визначальним фактором підвищення конкурентоспроможності регіону, і як наслідок призводить до розвитку економіки регіону. Слід додати, що така висока конкурентоспроможність регіональної економіки може залучити до регіону нових інвесторів, нові дослідницькі консорціуми, сприяючи підвищенню інноваційності регіону. Зміцнення економіки регіонів, розбудова їхньої конкурентної переваги на основі інновацій та знань, а також здатність співпрацювати з державними та приватними структурами, що діють у регіоні, є напрямком сучасної політики розвитку Європейського Союзу, вираженої в новій економічній стратегії ЄС «Європа 2020». У сучасних умовах значного значення набувають умови розвитку окремих регіонів, на яких повинні базуватися напрямки розвитку даних воєводств. Інновації як фактор регіонального розвитку розглядаються по-різному в конкретних концепціях та теоріях. Загальновизнано, що його роль зростатиме через те, що цей фактор розглядається як джерело конкурентної переваги регіону. Регіон забезпечує просторову близькість, що створює можливості для прямої взаємодії, що сприяє процесам навчання. Постійне навчання призводить до створення інновацій, які, у свою чергу, посилюють конкурентоспроможність місцевих суб'єктів

господарювання, а підвищення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання визначає розвиток регіону [34, с. 38].

В умовах глобалізації економічних відносин відбувається зміна характеру конкурентних процесів на мікро та мезорівні. Відповідно, конкурентоспроможність компанії дедалі більше залежить від ефективності безпосереднього середовища, в якому вона працює. Основою існування компаній на ринку є їхня технологічна конкурентоспроможність та здатність конкурувати у сфері розподілу товарів. Це означає, що економічна діяльність вимагає все більшого обсягу знань. Аргументом, що підтверджує цю тезу, є той факт, що важливою умовою для отримання та підтримки стійкої міжнародної конкурентоспроможності компаній є їхня здатність до інновацій. Впровадження інновацій є одним з основних факторів, що впливають на конкурентоспроможність компаній. Економічний розвиток регіонів та стійке процвітання їхніх мешканців залежатимуть від постійного розвитку, шляхом впровадження нових технологій у компаніях, виробництва нової або вдосконаленої продукції, надання сучасних послуг, маркетингової діяльності або використання більш ефективних організаційних рішень. На конкурентну перевагу компанії також впливають певні економічні системи з її середовища. Можна припустити, що конкурентоспроможність компаній зумовлена соціальною системою, в якій взаємна взаємодія факторів, що впливають на неї, учасників процесів та політики, що реалізується на різних рівнях, а також системою відліку, в якій ці рівні взаємопов'язані, призводить до створення конкурентних переваг.

Інновації є одним із так званих м'яких факторів, які набувають дедалі більшого значення в регіональному та місцевому розвитку. У світовій економіці регіональна та місцева конкурентоспроможність залежить від процесу створення знань, їх обміну в регіоні. За такого підходу конкурентоспроможність більше не формується традиційними виробничими факторами, такими як капітал та трудові ресурси. Основну роль відіграють соціально-економічні фактори, такі як: якість та кваліфікація робочої сили

(людський капітал), соціальні та інституційні відносини (соціальний та інституційний капітал), якість та вибір культурних установ (культурний капітал), розвиток так званого креативного класу, що створює нові знання, якість державної інфраструктури. Ці елементи повинні доповнюватися виробничим капіталом, що створює ефективну промислову базу.

1.3. Інноваційна політика та інструменти її реалізації на регіональному рівні

Регіональна інноваційна політика, поряд з іншими видами державної політики (науковою, науково-технічною та промисловою), є важливим чинником економічного розвитку як на регіональному, так і на національному рівні. При цьому, інноваційна політика нерозривно пов'язана з трьома зазначеними видами державної політики через: необхідність управління процесом наукової розробки та використання її результатів відповідно до цілей держави; встановлення правил управління розвитком науки і техніки та використанням їх результатів відповідно до цілей держави та суспільства; цілеспрямовані дії уряду, що впливають на структуру промислового виробництва. Регіональна політика відіграє фундаментальну роль у процесі розбудови інноваційного потенціалу регіонів, являючи собою платформу, що об'єднує діяльність окремих суб'єктів регіональної інноваційної сцени. Органи місцевого самоврядування в цьому процесі переважно відіграють роль підтримки та координації проінноваційної поведінки та дій, що здійснюються в регіоні.

Документи ОЕСР визначають інноваційну політику подібним чином, згідно з якими вона є однією з економічних політик (створеною шляхом поєднання елементів науково-технологічної та промислової політики) та охоплює такі напрямки: зміцнення зв'язків у національній інноваційній системі, формування та розширення можливостей впровадження інновацій, як у сфері технологій, так і організації та освіти, оптимальне використання інновацій як базового фактора економічного зростання та збільшення кількості постійних

робочих місць, здійснення структурних технічних, технологічних та якісних змін у промисловості, використання міжнародного співробітництва та процесів глобалізації в економіці [5]. Багаторівневий характер цієї політики представлений іншим визначенням, яке визначає її як сукупність заходів, спрямованих на: «(...) придбання, адаптацію та застосування нових або вдосконалених продуктів, процесів, організації роботи та виробництва, методів управління або послуг, що застосовуються на різних рівнях: підприємстві, місцевому, регіональному, державному, міжнародному» [35].

Інноваційна політика формується урядом, який за допомогою відповідно сформульованих інструментів (інституційних, економічних, правових) впливає на форму інноваційності економіки відповідно до передбачуваних соціально-економічних цілей [36]. Однією з передумов існування відповідних інструментів цієї політики є надання допомоги у впровадженні нових продуктів, послуг, технологічних процесів та методів управління. Основними суб'єктами цієї політики є: промисловість, наука та уряд [37]. Промисловість відіграє ключову роль, оскільки вона стає активним та пасивним суб'єктом цієї політики. Це означає, що з одного боку вона стає виконавцем її положень (в результаті її впливу), а з іншого боку, вона є її реципієнтом, тобто суб'єктом, на якого вона спрямована (зазвичай не маючи впливу на ефективність запропонованих у ній рішень). Більше того, в процесі модернізації економіки (як виконавець) промисловість стимулює як попит, так і пропозицію інноваційних рішень, що обумовлює її велике значення. Другим суб'єктом цієї політики є наука, яка в результаті комерціалізації досягнутих результатів дослідницьких та дослідно-конструкторських робіт, надає корисні рішення для промисловості, з власної ініціативи або у відповідь на конкретне замовлення. Наука (більше науковий сектор) також, як і попередній компонент, підпорядковується інструментам інноваційної (промислової) політики держави. Третім типом суб'єктів, що беруть участь у реалізації передумов цієї політики, є уряд, який у цьому випадку відіграє ключову роль у прийнятті рішень та

регулюванні, рідше роль у забезпеченні впровадження (наприклад, через державні закупівлі).

Фундаментальною метою інноваційної політики є підвищення рівня інноваційності країни в цілому та її окремих регіонів, що, своєю чергою, сприяє покращенню рівня життя її мешканців та підвищенню конкурентоспроможності економіки. Цієї мети можна досягти шляхом: просування знань як найважливішого капітального фактора економічного зростання (звідси терміни інформаційне суспільство або економіка, заснована на знаннях), створення інституційної системи для розвитку інновацій (інституції бізнес-середовища, дослідницькі, наукові та освітні підрозділи) та забезпечення належної та ідеально скоординованої співпраці всіх її складових і, що найважливіше, підвищення інтересу до інновацій як «способу життя» підприємств (особливо сектору МСП) як основних реципієнтів і водночас творців нових рішень в економіці. Для належного функціонування цієї системи необхідно залучати державну та місцеву адміністрацію, які (будучи одночасно складовими цієї системи) повинні виступати ініціатором інноваційного розвитку на національному або регіональному рівні [38].

У процесі створення інноваційної системи держава може відігравати свою роль як з боку попиту (зацікавленість промисловості в нових рішеннях), так і з боку пропозиції (тобто технологічний потенціал економіки). У першому випадку уряд може прямо чи опосередковано формувати внутрішні або зовнішні ринки, підвищуючи інтерес до нових рішень як серед бенефіціарів (підприємств), так і серед кінцевих одержувачів (споживачів). У другому випадку (пропозиція) участь держави може проявлятися через прямий або опосередкований вплив. Безпосередньо уряд може впливати на рівень інновацій в економіці, проводячи науково-дослідну діяльність або підтримуючи (беручи участь у витратах) інноваційну діяльність та створюючи (наприклад, інституції бізнес-середовища). Непрямий вплив в рамках інноваційної системи включає формування зовнішнього клімату за допомогою групи інструментів, таких як: економічні, правові, політичні та інші [39].

Конкретні цілі, пов'язані з інноваційною політикою держави, найчастіше представляють таким чином: підвищення конкурентоспроможності промисловості шляхом застосування досягнень науки, логістики та сучасних технологій і дизайну (у продуктах і послугах), зміцнення рангу наукового сектору шляхом впровадження його досягнень у промисловість, створення сприятливого клімату для працевлаштування вчених, технологів і дизайнерів у промисловості та незалежних науково-дослідних та дослідно-конструкторських підрозділах. Реалізація вищезазначених цілей (як основних, так і специфічних) нерозривно пов'язана з процесом глобалізації, що триває у світовому та європейському масштабі. Для європейського континенту це важливо, оскільки є можливістю для подальшого соціально-економічного розвитку та наздоганяння США та країн Азії.

Інноваційна політика наразі перебуває під впливом двох тенденцій. З одного боку, це глобалізація, з іншого – зростання значення регіональної політики. Перша з них характеризується зростанням значення глобальних ринків, включаючи глобальне управління підприємствами, та зменшення значення внутрішніх ринків. Глобальний підхід до сектору МСП створює можливості для його розвитку, але також і певні загрози. Можливості є результатом можливостей, створених лібералізацією та дерегуляцією економіки у світовому масштабі, особливо для тих суб'єктів господарювання, які завдяки своїй експансивній діловій діяльності використовують навколишнє середовище для своїх потреб. У цьому випадку це означає відкритість підприємств до всіляких новинок (нових технологій), які дозволяють їм отримати конкурентну перевагу, а отже, підвищити свою вартість на ринку. Найбільші можливості мають суб'єкти господарювання, які інвестують у галузі з високим потенціалом зростання, тоді як найменші можливості мають ті, що працюють у «типових» галузях, що особливо характерно для сектору МСП. У довгостроковій перспективі це означає, що вони не створюють доданої вартості, що призводить до природного відбору на ринку, що означає їх ліквідацію або, в кращому випадку, злиття чи поглинання.

Однак, як наголошує Р. Станіславський, процес взаємного поглинання є не лише наслідком відсутності реструктуризації підприємств, він часто відбувається в результаті бажання збільшити витрати на НДДКР та впровадити на ринок нові продукти та процеси [38]. Глобалізація в контексті загроз для підприємців у секторі МСП може означати безперервний процес підвищення власної конкурентоспроможності та її здобуття в результаті інноваційного розвитку.

Залучення елементів регіональної політики до інноваційного розвитку країни має проявлятися у зростаючій участі окремих регіонів та країн у сфері інновацій та економічного зростання. Отже, посилюється роль уряду та місцевих органів влади в цьому процесі. Відповідно, існує взаємозв'язок між інноваціями та просторовими факторами в інноваційній політиці. Інновації можуть бути стимулятором розвитку певного регіону, з одного боку, а з іншого боку, регіон повинен створювати умови та рамки для свого інноваційного розвитку [40], а інноваційна політика повинна сприяти впровадженню новинок на різних рівнях, включаючи регіональний.

Отже, управління інноваціями можна розглядати на рівні країни, регіону чи підприємства. Регіональний рівень є важливим у цьому поділі (використовується концепція Регіональної інноваційної системи - РІС, яка є невід'ємною частиною Національної інноваційної системи - НІС). Доповнюючий характер цих двох систем означає, що регіональна система підтримується національною системою [41]. У межах РІС створюється злагоджена мережа різних типів установ, таких як: науково-дослідні та конструкторські центри, центри трансферу технологій, консалтингові компанії, фінансові установи та інші, які за участю регіональних органів влади вживають заходів для підвищення інноваційності регіону та підприємств, що там працюють (особливо малих та середніх). Проте, можуть виникати розбіжності в реалізації інноваційної політики на різних рівнях управління, що є наслідком оптимізації національних інноваційних ресурсів без урахування регіональних інтересів. Наприклад, розміщення науково-дослідних та конструкторських

організацій у регіонах, які вже добре розвинені економічно (а не в тих, які через свою відсталість найбільше цього потребують; такі інвестиції були б імпульсом для розвитку регіону) та мають відповідно адаптовану базу для проведення такої діяльності [42].

Метою регіональної політики є зменшення відмінностей у соціально-економічному розвитку окремих регіонів порівняно із середнім показником по країні. Її реалізація часто вимагає виділення значних фінансових ресурсів у вигляді інвестиційних грантів або інших доступних форм, що має призвести до економічного відновлення та збільшення кількості регіональних інвестицій (будівництво транспортної, телекомунікаційної, енергетичної інфраструктури тощо) за короткий проміжок часу. Однак у довгостроковій перспективі вони можуть взагалі не спричинити зникнення існуючих відмінностей. Шансом закріпити ефект від здійснених інвестицій є регіональна технологічна політика, що базується на створенні інноваційної інфраструктури, що відповідає потребам регіону. Необхідно включити до неї інноваційні підприємства, технологічні центри та парки, дослідницькі підрозділи та створити механізм і основи для взаємної співпраці. З точки зору концепції колективної відповідальності за регіон (у сенсі його технологічного розвитку) зростає роль регіональних органів влади, відповідальних за економічний розвиток на основі інновацій. Їхнім завданням має бути створення регіональних стратегій, які враховуватимуть припущення інноваційної політики в регіоні в міру їхніх можливостей та потреб. Ці стратегії можуть, наприклад, включати такі заходи, як: заохочення підприємців до здійснення інноваційної діяльності (особливо в секторі малих і середніх підприємств), підтримка створення фірм «спін-офф», не пов'язаних з науковими підрозділами, сприяння на місцевому рівні, забезпечення доступності інформаційних, фінансових, консультаційних, навчальних послуг у регіоні. Крім того, регіональні органи влади повинні враховувати умови навколишнього середовища з точки зору очікуваних інвестицій в інноваційний розвиток.

Умовою досягнення цілей, поставлених в інноваційній політиці, є розробка відповідних інструментів для покращення функціонування всієї системи, що забезпечує інноваційний розвиток підприємств. Вирішальну роль у цьому процесі відіграє уряд (національні та місцеві органи влади), діяльність якого може здійснюватися у трьох основних напрямках: регуляторному, підтримуючому та партисипативному. Перший з них включає впровадження в економіку правових актів, які формують напрями інноваційної політики, а отже, впливають на рішення, що приймаються суб'єктами господарювання. Другий - пов'язаний зі створенням системи підтримки прямого (фінансового) та непрямого характеру (створення центрів інновацій та підприємництва). Останній із цих методів стосується такої діяльності держави, в результаті якої вона безпосередньо бере участь у підвищенні інноваційності своєї економіки. Прикладом можуть бути ініціативи, підготовлені та одночасно фінансовані урядом, такі як: створення дослідницьких підрозділів та збільшення їхньої частки в трансфері знань у промисловість.

Інший поділ інструментів включає такі групи: правові, фінансові, інфраструктурні (організаційні), структурні та комерційні [43]. Правові інструменти включають законодавство в різних сферах для створення сприятливих умов для розвитку інновацій, включаючи захист інтелектуальної власності, ринкових прав, забезпечення доступу до нових технологій шляхом сприяння їх трансферу тощо. Фінансові інструменти стосуються надання державною підтримкою у формі грантів, субсидій, пільгових позик, гарантій та державних гарантій. Організаційні інструменти пов'язані зі створенням інфраструктури, відповідальної за реалізацію передумов інноваційної політики, яка складається, наприклад, з: технопарків, бізнес-інкубаторів, центрів трансферу технологій та інновацій, мереж співробітництва (кластерів) тощо. Їх завданням є надання диверсифікованих послуг у сфері консалтингу, інформації, навчання тощо. Структурні інструменти служать для впровадження змін в економіці, що закріплюють спільне використання інновацій як способу отримання конкурентної переваги. До цієї групи належать: національні та

міжнародні дослідницькі програми, освіта, що втілює ідею суспільства знань, сприяння підприємницькій поведінці, особливо серед молоді (випускників університетів) тощо. Останню групу складають торговельні інструменти, завданням яких є сприяння (або перешкоджання) передачі нових рішень між країнами. Прикладами тут є міжнародні угоди, скасування (або нав'язування) інструментів торговельної політики (субсидії, квоти, мита тощо) [44]. Наведений вище поділ узгоджується з попереднім, але його перевагою, безсумнівно, є значно більша деталізація та поділ на конкретні групи. Звичайно, деякі з перелічених інструментів мають прямий та непрямий вплив. Однак, з точки зору корисності цих інструментів, важливішою є їхня ефективність у досягненні фундаментальних цілей інноваційної політики держави.

Отже, інноваційна політика стає центральною ланкою сучасної економічної політики. Зростаюче значення інноваційної політики впливає з двох основних передумов. По-перше, це наслідок зростання значення інновацій у соціально-економічному розвитку порівняно з традиційними факторами економічного зростання. Інновації визначають рівень конкурентоспроможності окремих суб'єктів, економіки країни чи регіонів на міжнародному ринку. По-друге, недосконалість ринкових механізмів, недосконалість ринкового саморегулювання у сфері інновацій змушують державні структури втручатися у стимулювання цих процесів. Прогресивна роль держави щодо підтримки інноваційного розвитку регіонів зосереджується на усуненні численних перешкод та ринкових обмежень, що послаблюють інноваційні можливості суб'єктів господарювання, та формуванні середовища, сприятливого для створення, поширення та засвоєння інновацій.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЇЇ РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ В ПОЛЬЩІ

2.1. Інструменти реалізації інноваційної політики на регіональному рівні в Польщі

Польща характеризується порівняно високим інноваційним розвитком, про що свідчать основні показники діяльності з наукових досліджень, впровадження інновацій та комерціалізації нових технологій. В рейтингу країн за Глобальним індексом інновацій, який розроблений експертами Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), Польща посіла 40-ве місце серед 133 країн у 2024 р., піднявшись на одну сходинку в цьому рейтингу порівняно з 2023 р. Серед 39-ти країн Європи Польща посіла 25-те місце, а п'ятірка лідерів цього рейтингу включає Швейцарію, Швецію, США, Сінгапур та Велику Британію. Польща показує кращі результати в інноваціях, порівняно з показниками здійснених витрат на інновації. У 2024 р. Польща посіла 45-те місце за витратами на інновації, що є вищою позицією, ніж минулого року. Водночас Польща посіла 38-ме місце за результатами інновацій, що є гіршим результатом, ніж рік тому. Сильними сторонами економіки Польщі з точки зору інноваційності експерти ВОІВ визначили високу частку експорту креативних товарів у загальному обсязі торгівлі та значну кількість промислових зразків відносно ВВП [45].

Висока спроможність підприємств підвищувати інноваційну активність на основі впровадження результатів наукових досліджень, генерованих університетами та дослідницькими центрами, є важливим чинником економічного розвитку Польщі та окремих воєводств. Місцеві органи влади значною мірою є відповідальними за створення сприятливих умов для розвитку інноваційних підприємств та впровадження інновацій. Місцеві органи влади розробляють і впроваджують стратегії розвитку воєводств і регіональні інноваційні стратегії, які відігравали провідну роль у реалізації проектів розвитку, які фінансувалися за підтримки ЄС у рамках фінансових перспектив 2004-2006 рр. та 2007-2013 рр. (наприклад, у рамках таких програм, як

Інтегрована операційна програма регіонального розвитку та Галузева операційна програма підвищення конкурентоспроможності підприємств).

Регіональні інноваційні стратегії є інструментом побудови регіональної інноваційної системи, що забезпечує зосередженість політики місцевих органів влади на розвитку підприємницького сектору. У Польщі регіональні інноваційні системи (РІС) побудовані таким чином, щоб сприяти створенню, передачі та використанню знань, що використовуються для пришвидшення соціально-економічного розвитку. Характерною рисою регіональних інноваційних систем є їх закріплення і розвиток в регіональному середовищі, що повністю відповідає вимогам директив Європейського Союзу, пов'язаних з аналізом процесу побудови РІС, та узгоджується з цілями Лісабонської стратегії [46].

Мета регіональних інноваційних систем полягає у соціально-економічному розвитку регіону шляхом побудови економіки, що базується на знаннях та створенні інформаційного суспільства. Важливим елементом досягнення цієї мети є формування регіонального консенсусу щодо підвищення активності, співпраці та відкритості в регіоні. Однак, установи, до яких має застосовуватися ця діяльність, не є чітко визначеними. Це може бути будь-яка установа в регіоні, діяльність якої сприяє соціально-економічному розвитку в цьому конкретному регіоні. Діяльність цієї установи повинна вписуватися в економічне середовище регіону. Вона повинна бути частиною системи, що базується на галузі або галузях, що є спеціалізацією регіону. Таким чином, найважливішою метою регіональних інноваційних стратегій є не впровадження нових, які вважаються найсучаснішими секторами економічної діяльності, а розвиток та адаптація існуючих секторів у регіоні до нових умов глобальної конкуренції. Таким чином, РІС можуть стати інструментом реструктуризації в традиційно промислових регіонах.

З документів, створених установами, відповідальними за впровадження та координацію програм РІС, можна зробити висновок, що найважливішими інструментами для побудови регіональних інноваційних систем, тобто

інструментами внутрішньо регіональної політики, що підтримує розвиток проінноваційного середовища, є: визначення галузей та установ у регіоні, які можуть стати основою системи; посилення інституціоналізованої та неінституціоналізованої співпраці між підприємствами, установами бізнес-середовища та місцевою адміністрацією, підприємствами та установами, що створюють або передають знання, підприємствами (великими, малими та середніми); створення інструментів, що «відкривають» регіональну систему [47].

Інститути, що створюють знання, інституції трансферу знань та інституції бізнес-середовища, визначають потреби підприємств регіону в процесі побудови інноваційної стратегії та адаптують свою пропозицію до цих потреб. Це не лише забезпечує ефективне функціонування інноваційної системи в регіоні, але й сприяє підвищенню ефективності діяльності цих інституцій на ринку. Серед іншого, процес створення регіональних інноваційних стратегій має служити тому, щоб ця потреба була відома та впроваджена на регіональному рівні.

Місцеві органи влади в Польщі стали фактором, що ініціює та координує процес, вони надають імпульс та контролюють процес створення стратегії, тому мають значний вплив на її остаточний зміст і структуру. Це означає, що вони можуть відігравати надзвичайно позитивну роль, як для створення стратегії, так і для її подальшого впровадження в регіоні, і зокрема в бізнес-секторі, але вони також можуть відігравати негативну, гальмівну роль, домінуючи в процесі створення РІС, без належного врахування специфіки бізнес-сектору [48]. Координуюча роль регіональної влади також включає діяльність, пов'язану з передачею передового досвіду між європейськими регіонами, що є важливим елементом функціонування регіональних інноваційних систем.

Створення РІС також сприяє активізації співпраці місцевих органів влади з бізнес-сектором та створенню абсолютно нових інституцій (найчастіше пов'язаних з передачею знань або фінансуванням процесу розробки та придбання інновацій). Найважливішу роль у системі відіграють підприємства,

вони є суб'єктом інноваційної діяльності, але водночас і її найважливішим об'єктом. Ключова роль у регіональній інноваційній системі відводиться малим та середнім підприємствам [49], як середовищу для створення інновацій. У деяких випадках великі або навіть найбільші підприємства регіону відіграють важливу роль у регіональній інноваційній системі. Водночас їхня діяльність сприяє розвитку малих та середніх підприємств..

У процесі розробки регіональної інноваційної стратегії метою є: визначення малих і середніх підприємств (МСП), які найкраще використовують соціальні, культурні та матеріальні ресурси регіону та є найкраще організованими; визначення потреб цих МСП; ефективне заохочення їх до співпраці на регіональному рівні один з одним, з адміністрацією та установами, які можуть сприяти їхньому розвитку. Тому особливістю цього процесу є подолання недовіри підприємців. Підприємства є найважливішими учасниками регіональної інноваційної системи, а також її найважливішими бенефіціарами, а розвиток підприємств визначає розвиток інших елементів.

Процес створення РІС було розпочато у 2001–2002 рр. у 16 регіонах країн, які на той час були кандидатами на членство в ЄС, включаючи п'ять польських воєводств (Вармінсько-Мазурське, Західнопоморське, Великопольське, Сілезьке, Опольське). Ці заходи фінансувалися в межах 5-ї Рамкової програми досліджень і технічного розвитку ЄС. У 2003 році процес створення РІС також було розпочато в решті польських воєводств, що фінансувалося з ресурсів Державного комітету наукових досліджень і розвитку та ресурсів місцевих органів влади.

Згідно з рекомендаціями ЄС, найважливішими принципами процесу побудови регіональних інноваційних стратегій є:

- державно-приватне партнерство та консенсус (на всіх етапах роботи),
- акцент на попиті та підхід «знизу вгору» в їх розробці,
- орієнтація на діяльність (вона повинна включати план, а також проекти),
- використання європейського виміру,

– циклічність [49].

Для реалізації відповідних проектів у тодішніх країнах-кандидатах, згідно методологічних засад, було визначено, що умовою участі в проекті є наявність двох регіонів-партнерів з ЄС, включаючи один, який вже впровадив аналогічну стратегію. У Польщі проекти, що реалізувалися за рахунок коштів КВН, не мали цього обмеження. Особливо важливими та відмітними рисами польських регіональних стратегій інновацій були наступні.

1. Адаптація положень регіональних інноваційних стратегій до принципів використання структурних фондів таким чином, щоб впровадження стратегічних документів полегшило підприємствам подання заявок на отримання коштів ЄС. Це виявилось правильною стратегією, враховуючи той факт, що в багатьох опитуваннях, проведених у польських воєводствах під час розробки регіональних інноваційних стратегій, підприємства вказували, що брак фінансових ресурсів є однією з найважливіших причин відмови від впровадження інновацій, а з іншого боку, європейські фонди будуть найпотужнішим джерелом державних коштів, доступних підприємствам у найближчі роки [50].

2. Процес побудови регіональних інноваційних стратегій був інструментом для визначення конкретних галузей промисловості для регіону або відбувався паралельно з цим процесом. Це означає, що через процеси формування регіональних інституцій у Польщі та адаптації нового адміністративного поділу країни, розробка стратегій відбувалася паралельно з процесом визначення спеціалізації регіону (вона могла б відбутися і без реалізації проекту РІС). Звичайно, це не процес «винаходження» нових напрямів розвитку, але в багатьох випадках це відбувалося вперше, після зміни адміністративної форми кордонів, коли приймалося рішення місцевими органами влади про визначення спеціалізації регіону регіону. Наприклад, у Підкарпатському воєводстві місцева влада вирішила, що елементом внутрішньорегіональної політики буде підтримка авіаційної промисловості, що було зумовлене, певною мірою, реалізацією ініціативи Асоціації групи

підприємців авіаційної промисловості «Авіаційна долина», створеної у 2003 році. У Програмі просування Підкарпатського воєводства на 2004–2006 рр. було вирішено, що майбутній логотип «Авіаційної долини» має стати графічним символом воєводства [51]. Це рішення також було відображене в інших стратегічних документах воєводства, зокрема в роботі над розробкою регіональної інноваційної стратегії.

– характерною рисою регіональних інноваційних стратегій в Польщі також є посилення міжрегіональної конвергенції [52], оскільки їх реалізація в регіонах передбачала відповідність цілям політики згуртування ЄС та виконання відповідних завдань [48].

В регіональних інноваційних стратегіях польських воєводств також визначалися напрями підтримки інновацій у поточній фінансовій перспективі Європейського Союзу на 2007–2013 роки (наприклад, у рамках національних програм: Операційної програми «Інноваційна економіка», Операційної програми «Людський капітал») та 16 регіональних операційних програм. Після досвіду першого десятиліття регіональної політики, пов'язаного з впровадженням регіональних інноваційних стратегій, яке збігається з часом підготовки до наступного програмного періоду надання фінансування з європейських фондів, було проведено оцінку досягнень проінноваційної політики в польських воєводствах та визначено напрями її реалізації на майбутню перспективу. Під час обговорення впливу регіональної проінноваційної політики виникали питання щодо відповідності регіональних стратегічних документів актуальним потребам сьогодення та актуальності вжитих заходів. Варто також зазначити, що важливим було питання про те, наскільки стратегічні цілі та інші положення програмних документів сумісні та відповідали керівним принципам Стратегії «Європа 2020», і перш за все - фактичний вплив інноваційної політики в регіонах.

У документі «Національна стратегія регіонального розвитку 2010-2020. Регіони, міста, сільські райони» (НСРР), прийнятому Радою Міністрів Польщі у 2010 році, було запропоновано посилити значення та ранг регіональної

політики як політики, що реалізує найважливіші заходи для розвитку Польщі. Стратегія також пропонувала новий підхід до інтеграції заходів розвитку інших видів політики, які часто мають значні наслідки для територій. Ці пропозиції стосувалися модифікації методу планування та проведення регіональної політики в Польщі та включали питання співпраці, координації, ефективності, моніторингу та оцінки секторальних політичних систем, орієнтованих на територіальний розвиток. Документ визначив цілі та напрями діяльності уряду та місцевих органів влади у воєводствах, які мали слугувати досягненню стратегічних цілей розвитку країни, що включають: (1) підтримку зростання конкурентоспроможності регіонів; (2) побудову територіальної згуртованості та протидію процесам маргіналізації в проблемних районах; (3) удосконалення процесів планування та впровадження державної регіональної політики з метою впливу на розвиток територій. Задекларовані цілі підкреслили, що регіональна політика зосереджується на можливостях, тобто на створенні потенціалу розвитку, а не на усуненні перешкод. Оптимізація ефективності втручання відбувалася шляхом спрямування діяльності місцевих органів влади на сектори економіки з найбільшим потенціалом для підвищення конкурентоспроможності країни на міжнародному рівні. У Польщі такими територіями стали найбільші та найважливіші міські райони [53].

У документі наголошується, що найважливішими імпульсами розвитку, окрім наявності матеріальних ресурсів, є інновації та здатність їх використовувати, властиві людському капіталу та соціальному капіталу. Можливості розвитку периферійних регіонів значною мірою залежать від здатності засвоювати інновації та належним чином спрямовувати та керувати процесами розвитку. Це стосувалося головним чином тих регіонів Польщі, у економіка яких базується на традиційних галузях промисловості або на сільському господарстві та має низький рівень доступу до суспільних благ і послуг, а також неефективно функціонуючу систему освіти, що особливо стосується районів Східної Польщі. Це перешкоджає можливостям формування конкурентних переваг, які є особливо важливими для розвитку інновацій

(наприклад, кваліфікована робоча сила, територіальна доступність, передача знань), та можливостям засвоювання інновацій. Як наслідок, ступінь конкурентоспроможності цих регіонів не є високим, що відображається на інвестиціях та створенні робочих місць у секторах з найвищою доданою вартістю. Дуже важливим аспектом реалізації регіональної політики в периферійних районах стало впровадження відповідних заходів, що підтримують розвиток та впровадження інновацій, використовуючи відповідний регіональний потенціал. Регіональна політика має бути спрямована на посилення чинників, що забезпечують трансформацію регіональної економіки на інноваційній основі, до яких належать, наприклад, підвищення якості та ефективності освіти, соціальної активності, територіальної доступності та циркулярної мобільності. Трансформація регіонів від старопромислових до інноваційних потребує консолідації місцевих та регіональних інноваційних систем, орієнтованих на порівняльні переваги регіонів, потенціал та активність приватного сектору. У такій ситуації одним з найважливіших завдань регіональної політики стало формування потенціалу для впровадження інновацій, одночасно використовуючи науково-технічний потенціал воєводства [54].

Національна стратегія регіонального розвитку на 2010-2020 роки визначила кілька груп стратегічних викликів, відповідь на які стимулюватиме розвиток конкурентоспроможності та інновацій у регіонах Польщі, одночасно забезпечуючи територіальну єдність країни. До них належать, серед іншого, збільшення потенціалу для створення, дифузії та комерціалізації інновацій, запобігання негативним демографічним тенденціям та ефективніше використання робочої сили, включаючи покращення її якості через підвищення кваліфікації. Зазначені цілі характеризуються взаємними зв'язками. Наприклад, краща освіта визначає більші можливості на ринку праці, а підвищення рівня зайнятості зменшує бідність. Більші можливості у сфері досліджень та розробок та інноваційної діяльності у всіх секторах економіки та ефективніше використання ресурсів сприяють підвищенню конкурентоспроможності Польщі

та створенню нових робочих місць. Інвестиції в чисті та низько емісійні технології призведуть до покращення стану навколишнього середовища. Польща зможе ефективніше запобігати зміні клімату та нарощувати потенціал у сфері підприємництва та зайнятості [54].

Регіональні інноваційні стратегії стали основним інструментом впровадження державної інноваційної політики в польських воєводствах. Регіональні органи влади, відповідно до положень Закону про воєводське самоврядування, відповідають за соціально-економічний розвиток регіону. За допомогою регіональних інноваційних стратегій місцеві органи влади створюють підґрунтя для економічного розвитку на основі наукових досліджень, технологій та інновацій. Регіони, які ефективно реалізують інноваційні стратегії, мобілізують доступні ресурси та інституції для розвитку інновацій та підвищення конкурентоспроможності. Інноваційні стратегії стали невід'ємною частиною Національної програми розвитку для реалізації пріоритету «Соціально-економічний розвиток регіонів, що служить підвищенню їхньої конкурентоспроможності».

Питання інновацій у регіонах до початку роботи над регіональними інноваційними стратегіями залишалося поза увагою аналітиків та експертів, що проводили аналіз регіональної ситуації для потреб різних стратегічних документів, включаючи стратегії розвитку гмін та повітів. Впровадження РІС створило безпрецедентну ситуацію в Польщі, коли феномен інновацій та пов'язані з ним процеси стали предметом широкого обговорення зацікавлених сторін у 15 воєводствах. У більшості регіонів були створені дослідницькі групи, зобов'язані визначити стан інновацій у сфері науки, підприємництва та бізнес-середовища, проведені аналізи та емпіричні дослідження, на основі яких визначалися цілі інноваційної політики на рівні регіонів, що підтримуються системою впровадження та моніторингу. Це можна вважати одним з найважливіших досягнень процесу створення і впровадження регіональних інноваційних стратегій в Польщі.

РІС стали основою для переходу Польщі до побудови суспільства та економіки, заснованих на знаннях, де інвестиції в освіту, навчання, дослідження та інновації стають дедалі важливішими. У наступні роки бюджетного програмування домінуючими пріоритетами структурних фондів стали дослідження, інновації та інформаційне суспільство шляхом побудови довгострокових партнерських відносин між науковими установами та підприємствами, а також розвитку специфічних навичок працівників у сфері досліджень та інновацій. З огляду на ці тенденції, досвід Польщі щодо впровадження регіональних інноваційних стратегій набуває дедалі більшого значення для України, яка проходить шлях інтеграції до ЄС і потребує перебудови системи організації та управління місцевим розвитком на основі інноваційної діяльності.

2.2. Впровадження нових моделей інноваційної діяльності в польських регіонах

Зростаючий інтерес до концепції кластерів, продемонстрований не лише представниками бізнес- та наукового секторів, а й органами влади (регіональною та національною), став «двигуном» розвитку феномену кластерування в Польщі. Упродовж перших п'яти років після приєднання Польщі до ЄС було створено більшість чинних наразі кластерних ініціатив, значна частина з яких – в результаті програм допомоги, запущених на регіональному рівні. Сектори, в яких створюються ініціативи у більшості регіонів, відповідають «спеціалізації» воєводств, що особливо помітно серед ініціатив, створених у проектах, що реалізуються органами місцевого самоврядування / підрозділами бізнес-середовища. Однак у Польщі секторна структура кластерних ініціатив переважає в таких секторах: (а) інформаційні технології; (б) генератори та передача електроенергії, (в) біофармацевтика, які можна вважати секторами з високим інноваційним потенціалом, і які більшість польських воєводств хочуть «навчати» та розвивати.

Кластери – це географічні концентрації взаємопов'язаних компаній, постачальників, суб'єктів господарювання та пов'язаних установ, що працюють

в межах одного або споріднених секторів. Вони створюють мережу суб'єктів, які не лише конкурують, але й співпрацюють між собою. Теоретично доведено, що зосередження виробничих підприємств в окремих промислових районах створює переваги, які підвищують економічну активність регіону та продуктивність підприємств, покращують умови праці та рівень якості життя. До ключових переваг кластерів також відноситься стимулювання інновацій [55].

У 2007 році в Польщі спостерігався стрімкий розвиток кластеризації: 13 з 39 ініціатив, виявлених під час дослідження у 2009 р., були створені у 2007 р. Причини розвитку кластеризації в цей період слід шукати, перш за все, у зростанні інтересу до концепції кластерів у країні не стільки серед представників бізнес-секторів та наукового сектору, скільки насамперед серед влади (на регіональному та національному рівнях), що призвело до запуску національних програм, що стимулюють розвиток кластерної співпраці [56], а також багатьох ініціатив, реалізованих на рівні воєводств. Кластери були визнані одним із ключових факторів, що впливають на підвищення конкурентоспроможності регіонів, стаючи складовою регіональної економічної політики.

Зростання активності вітчизняних суб'єктів у сфері кластеризації також пов'язане зі зростанням доступності ресурсів структурних фондів для розвитку кластерної співпраці, зокрема: ресурсів, доступних в рамках Інтегрованої регіональної операційної програми (IROP) у Заході 2.6. Важливість цього фактора особливо значна серед низхідних ініціатив, серед яких усі були ініційовані в рамках проектів, що фінансуються в рамках ІОР. Серед висхідних ініціатив структурні фонди використовувалися для фінансування їхньої діяльності значно рідше. Ці ініціативи, найчастіше діючи у формі асоціацій, частіше фінансували свою діяльність за рахунок внесків, сплачених учасниками ініціативи. Варто зазначити, що спектр цілей, які ініціативи ставлять перед своєю діяльністю, значно розширився за останні три роки. Ініціативи, створені до 2006 року, в основному мали на меті побудову співпраці та просування своєї

діяльності, тоді як у наступні роки сферою діяльності більшості ініціатив стало: впровадження нових технологій та інновацій (з 2006 року), освіта та навчання (з 2006 року) або інтернаціоналізація (з 2008 року).

База даних, яка дозволяє аналізувати кластерні інновації в Польщі, складається зі статистичних даних дослідження інноваційної діяльності промислових та сервісних підприємств, проведеного Центральним статистичним управлінням. На основі даних, опубліковані в останньому доступному виданні публікації Центрального статистичного управління про інноваційну діяльність підприємств, що містить огляд результатів дослідження інноваційної діяльності в промисловому та сервісному секторах у 2019–2021 роках. У таблиці 2.1 представлено частку промислових та сервісних підприємств, що співпрацюють в інноваційній діяльності в рамках кластерної ініціативи, за секторами та класами розміру.

З таблиці 2.1 видно, що у 2019–2021 роках 5,7% інноваційно активних промислових підприємств та 5,4% інноваційно активних підприємств у сфері послуг мали угоди про співпрацю в рамках кластерної ініціативи щодо інноваційної діяльності. Із загальної кількості суб'єктів господарювання, що співпрацюють у сфері інноваційної діяльності, 20% промислових підприємств та 22,8% підприємств у сфері послуг співпрацювали в рамках кластерів. Серед суб'єктів господарювання, що співпрацюють у сфері інноваційної діяльності та функціонують у рамках кластерів, найвищий відсоток як у промисловому, так і в секторі послуг становили великі підприємства, що мають 250 і більше працівників.

Велике значення кластерів для інноваційних процесів означає, що сфера їхньої діяльності часто ототожнюється переважно з високотехнологічними секторами. Однак кластерні ініціативи створюються в промисловому та сервісному секторах з різною інтенсивністю науково-дослідної діяльності. Враховуючи рівень технологій, серед промислових підприємств найбільший відсоток суб'єктів, що співпрацюють в рамках кластерної ініціативи, становили високотехнологічні підприємства (23,4%), тоді як найменший –

низькотехнологічні підприємства (14,3%). Аналогічно, порівняно з усім сектором послуг, суб'єкти, що пропонують високотехнологічні послуги та фінансові послуги, засновані на знаннях, виявили більшу готовність до співпраці в рамках кластерів.

Таблиця 2.1

Підприємства Польщі, що співпрацювали в інноваційній діяльності в рамках кластерної ініціативи у 2020–2021 роках

Характеристика підприємств	Частка підприємств загалом, %	Частка інноваційно активних підприємств, %	Частка підприємств, які співпрацювали в інноваційній сфері, %
Промислові підприємства			
Загалом	1,2	5,7	20
державний сектор	2,9	10	30,5
приватний сектор	1,1	5,5	19,2
національна власність	0,9	5	19,2
іноземна власність	1,6	5,3	15,4
10-49 працівників	0,4	3	15,3
50-249 працівників	2,3	6,7	21,8
понад 249 працівників	6,9	11	22,4
Підприємства сфери послуг			
Загалом	0,6	5,4	22,8
державний сектор	3,9	11,5	28,8
приватний сектор	0,6	5,1	22,4
національна власність	0,5	5	24,6
іноземна власність	0,6	2,9	14,8
10-49 працівників	0,4	4,6	24,5
50-249 працівників	1,4	5,2	18,9
понад 249 працівників	4,7	10,4	27,4

Джерело: розраховано за даними [57]

Слід, однак, наголосити, що кластери в Польщі також створюються в низькотехнологічних секторах. Однак той факт, що ці кластери працюють у традиційних секторах, не означає, що суб'єкти, що до них належать, не використовують сучасні технології та що між ними немає динамічного потоку знань. Навпаки, завдяки співпраці з науковими установами, що беруть участь у кластерах, та іншими підприємствами, для підприємств, що працюють у

низькотехнологічних секторах, відкриваються нові можливості розвитку та шанс включати інноваційні рішення у виробничі процеси. Це має особливе значення для Польщі, яка має порівняльні переваги в традиційних галузях промисловості, що не класифікуються як високотехнологічні сектори.

Дослідження впливу кластерів на інновації має велике значення в контексті визначення пріоритетів економічної політики. Це відіграє величезну роль у контексті зростаючого значення економічної політики в Європейському Союзі, спрямованої на підтримку найбільш конкурентоспроможних економічних центрів. Основою такої концепції політики є переконання, що зосередження інструментів підтримки на суб'єктах, здатних конкурувати у світовій економіці та досягати успіху в довгостроковій перспективі, сприятиме раціоналізації та підвищенню ефективності державних витрат.

У зв'язку з вищезазначеним, припущення структурної політики Європейського Союзу змінюються, і акцент зміщується з вирівнювання відмінностей у розвитку між менш та краще розвиненими державами-членами на підтримку місць з найбільшим потенціалом розвитку, також у менш розвинених регіонах. З одного боку, такий підхід підтримує полюси зростання в економіці, а з іншого боку, створює умови для поширення імпульсів розвитку по всій економіці. У таблиці 2.2 представлена частка промислових та сервісних підприємств, що співпрацюють в інноваційній діяльності в рамках кластерної ініціативи, за регіонами Польщі.

Беручи до уваги територіальний розріз, найбільший відсоток інноваційних промислових підприємств, що співпрацюють у рамках кластерної ініціативи, зафіксовано у Підкарпатському (10,5%), Підляському (10%) та Люблінському (9,5%) воєводствах, тоді як найбільший відсоток підприємств сфери послуг зафіксовано у Свентокшиському (24%), Підкарпатському (18,3%) та Вармінсько-Мазурському (9,1%) воєводствах. Варто наголосити, що вищезгадані воєводства характеризуються низьким рівнем життя, низьким рівнем економічного розвитку та нерозвиненою й недостатньою транспортною інфраструктурою. Як наслідок, в останні роки вони отримали додаткову

підтримку зі структурних фондів ЄС, головним чином з операційної програми «Розвиток Східної Польщі на 2007–2013 роки» та операційної програми «Східна Польща 2014–2020 роки». Пріоритети цих програм включають підтримку створення мереж та співпраці, включаючи кластерні ініціативи. Таким чином, наявність державної підтримки ЄС сприяла високому рівню співпраці та «кластеризації» інноваційних підприємств у Східній Польщі, незважаючи на загалом низький рівень розвитку та інновацій у цьому макрорегіоні. Прикладом є флагманський приклад польського кластера – Авіаційна долина, більшість суб'єктів якої розташовані в Підкарпатському воєводстві. Це показує, що навіть у регіонах з низьким рівнем розвитку можуть виникнути привабливі місця для розвитку кластерів. Ці місця можуть виступати в ролі «полюсів зростання», що є джерелом імпульсів розвитку, що поширюються на навколишні райони.

Таблиця 2.2

Підприємства, що співпрацювали в інноваційній діяльності в рамках кластерної ініціативи, за регіонами Польщі у 2019–2021 рр.

Воєводство	Частка підприємств загалом, %		Частка інноваційно активних підприємств, %		Частка підприємств, які співпрацювали в інноваційній сфері, %	
	Промисл.	Послуги	Промисл.	Послуги	Промисл.	Послуги
Любельське	2,2	0,2	9,5	2,4	35,9	40,0
Подкарпатське	2,2	2,4	10,5	18,3	37,1	73,7
Подляське	1,9	-	10,0	-	39,4	-
Малопольське	1,8	0,2	7,5	2,0	21,7	7,2
Куявсько-Поморське	1,2	0,5	6,7	7,8	24,0	42,9
Мазовецьке	1,2	0,8	5,7	4,8	16,1	17,9
Сілезьке	1,2	0,9	5,8	8,2	20,0	28,2
Свентокшиське	1,1	1,3	5,1	24,0	16,7	75,0
Лодзьке	1,0	0,5	5,7	4,7	25,0	15,6
Західно-поморське	1,0	0,3	4,9	3,1	21,2	100
Поморське	0,9	0,4	4,5	2,4	18,4	8,4
Велькопольське	0,9	0,4	4,6	4,1	16,0	23,7
Дольношльонське	0,8	0,7	4,0	5,3	14,4	32,6
Опольське	0,5	-	2,3	-	7,9	-
Вармінсько-Мазурське	0,5	0,4	3,2	9,1	13,6	33,3
Любуське	0,3	0,8	1,8	6,6	7,3	53,8
Польща	1,2	0,6	5,7	5,4	20,0	22,8

Джерело: розраховано за даними [57]

Польське агентство з розвитку підприємництва (PARP) є однією з перших установ, яка займається поширенням ідеї кластеризації в Польщі. З 2005 року воно також працює у сфері прямої підтримки розвитку кластерів. Результатом участі PARP у формуванні та впровадженні основних напрямків кластерної політики є серія кластерних досліджень, що проводяться з 2010 року, метою яких є поглиблення знань про стан та сучасний стан розвитку кластерів у Польщі. Результати останнього, шостого за рахунком дослідження можна знайти у щойно опублікованому звіті «Бенчмаркінг кластерів у Польщі – видання 2022 року».

У звіті PARP представлено перехресний опис досліджених кластерів у країні. Загальна кількість членів (компаній, організацій, установ) усіх досліджених кластерів на кінець 2022 року становила 4208, що на 16,8% більше, ніж у дослідженні 2020 року. Один кластер об'єднує в середньому 103 суб'єкти господарювання, тоді як деякі суб'єкти господарювання є членами кількох кластерів [58]. Ця тенденція особливо стосується установ бізнес-середовища, університетів та інших вищих навчальних закладів та наукових установ.

У структурі кластерів чітко домінували підприємства (84%), причому в цій групі домінували мікро (38%) та малі компанії (32%). Решту 16% членів кластера доповнюють на аналогічному рівні: університети та інші суб'єкти системи вищої освіти та науки (6%), регіональні органи влади (5%), установи бізнес-середовища (4%) та інші, тобто навчальні заклади, медичні заклади або окремі особи (1%) [58].

У бенчмаркінгу взяли участь 41 кластер з Польщі. Найбільшими кластерами за кількістю членів у країні є: Польський будівельний кластер (427 членів), Мазовецький кластер ІКТ (418) та Північно-Південний кластер логістики та транспорту (235). Найбільша концентрація взаємопов'язаних суб'єктів знаходиться у секторі послуг. За словами авторів звіту, можливо, що в цій галузі відносно легше побудувати кластер з великою кількістю членів [58].

Галузі, найбільш представлені кластерами, пов'язані з якістю життя, туризмом та відпочинком (11 кластерів), промисловою переробкою та транспортом (13 кластерів, що представляють металообробку, автомобільну промисловість, авіацію та транспорт), а також кластери зі сфери ІКТ (8 кластерів). Крім того, 5 кластерів працювали в будівельній галузі, тоді як сфери діяльності 4 кластерів включали хімію, біоекономіку, матеріалознавство та енергетику [58]. Враховуючи їхню приналежність до Національних розумних спеціалізацій (KIS), більшість кластерів пов'язані з автоматизацією та робототехнікою технологічних процесів, а також інтелектуальними мережами та інформаційно-комунікаційними та геоінформаційними технологіями.

Цифровізація та розгалужені процеси управління, безумовно, є найбільшими перевагами кластерів, що діють у країні. У сфері цифровізації найкращих результатів за медіаною досягли дуже великі кластери, які працюють протягом тривалого періоду часу, а також ті, що мають статус національних ключових кластерів та письмову стратегію, яка підлягає оновленню. Високий рівень цифровізації характерний для північного макрорегіону (що може бути результатом галузевих характеристик кластерів, розташованих у цій зоні) та південного (що, у свою чергу, є результатом наявності великих та дуже великих кластерів з високим загальним рівнем розвитку).

Інші сильні сторони кластерів, що охоплюються дослідженням, також включають ринкову та маркетингову активність, комунікацію, вплив на природне середовище та формування навколишніх умов. Польські кластери також характеризуються потенціалом до інтернаціоналізації. Понад 90% кластерів заявили про залучення наукових працівників, що можна вважати дуже позитивним проявом діяльності цих структур. Кластери можуть відігравати важливу роль у налагодженні співпраці у сфері досліджень та розробок (НДДКР) між підприємствами та представниками наукового сектору.

У свою чергу, до слабких сторін кластерів належать фінансові та інфраструктурні ресурси, а також розвиток інновацій. Людські,

інфраструктурні та фінансові ресурси були значно вищими у випадку дуже великих кластерів (понад 120 учасників) порівняно з меншими. На думку учасників кластера, участь у роботі кластера приносить великі переваги (53,6% респондентів). Лише 2,8% респондентів висловили негативну думку. Більше того, для більшості респондентів (70%) участь у кластері була пов'язана з великими перевагами [58].

Серед рекомендацій для кластерів, розроблених на основі аналізу їхніх слабких сторін, автори звіту вказують, серед іншого, на необхідність ефективного залучення нових джерел фінансування, підвищення активності у сфері залучення до формування стратегії розвитку та продовження та активізації діяльності з підтримки підприємств у розвитку компетенцій та кваліфікації співробітників та у залученні нових співробітників [58].

Однією з фундаментальних слабких сторін національної інноваційної системи Польщі є низький рівень співпраці між окремими суб'єктами, що складають цю систему, насамперед між підприємствами, а також між бізнесом і наукою. Шляхом подолання цього несприятливого явища є розвиток кластерів, які є гнучкою формою організації підприємницької діяльності, що дозволяє залучати різні типи суб'єктів до окремих етапів інноваційного процесу. Однак слід пам'ятати, що багато кластерів у Польщі перебувають на ранній стадії розвитку, і пов'язаний з ними потенціал ще не використовується в значній мірі. Проведений аналіз показав, що у 2019–2021 роках 1,2% промислових підприємств та 0,6% підприємств сфери послуг співпрацювали в рамках кластерів, а відсоток суб'єктів, що беруть участь у кластерах, збільшувався зі збільшенням розміру підприємств. Це означає, що існує особливий виклик, пов'язаний із залученням малих та середніх підприємств до кластерів, які традиційно неохоче інвестують в інноваційні рішення, зокрема через брак капіталу та побоювання щодо невігідності таких рішень.

2.3. Характеристика інноваційної діяльності воєводств Польщі

Сучасні компанії, які прагнуть розвиватися та досягати запланованих прибутків, змушені постійно реагувати на дії своїх конкурентів. Тому вони повинні пропонувати нові продукти, методи управління та технологічні рішення. У відповідь на зростаючу конкуренцію компанії впроваджують інновації в широкому сенсі. Їхня інноваційність визначається гнучкою адаптацією до змін та нових потреб, що з'являються на ринку. Інноваційні компанії є рушійною силою економіки, оскільки саме завдяки інноваціям (продуктовим, процесним, організаційним та маркетинговим) компанія може розробляти власні методи роботи та інноваційні рішення, які зміцнять або покращать її позиції на ринку. У процесі створення інновацій у багатьох сферах діяльності компанії приймаються рішення різної важливості, які найчастіше є складними через низку факторів, що їх визначають. Відповідно, в різні періоди спостерігаються відмінності як за показниками інноваційної активності в регіонах, так і за показниками, що характеризують результати інноваційної діяльності.

У нашому дослідженні проведемо аналіз інноваційної діяльності за регіонами Польщі, використовуючи показники інноваційної активності та результатів інноваційної діяльності упродовж 2017-2022 рр. Інноваційну активність промислових підприємств будемо оцінювати за такими показниками: відношення інноваційно активних підприємств до загальної кількості промислових підприємств; частка промислових підприємств, що впроваджували продуктові інновації; частка промислових підприємств, що впровадили інновації в бізнес-процесах; витрати підприємств на інноваційну діяльність; державна підтримка інноваційної діяльності. З метою оцінки економічних ефектів від інноваційної діяльності проаналізуємо такий показник результативності, як частка доходів промислових підприємств від продажу нової або вдосконаленої продукції у загальних доходах від реалізації продукції.

Загалом, у Польщі за останні 5 років спостерігається тенденція до підвищення інноваційної активності підприємств. Так, у 2017–2019 рр. частка

інноваційно активних підприємств у секторі промисловості була на рівні 21,7%. У 2020–2022 рр. частка інноваційно активних підприємств у секторі промисловості значно збільшилася і досягла 36,1% (порівняно з 26,3% у 2019–2021 роках). З урахуванням розміру підприємств, найбільший відсоток інноваційно активних суб'єктів господарювання, як і в попередні роки, зафіксовано серед суб'єктів господарювання з кількістю працівників 250 осіб і більше.

Враховуючи територіальний поділ країни, найбільша концентрація інноваційно активних промислових підприємств у період з 2017 по 2019 рр. спостерігалася у Підляському (30,7%) та Підкарпатському (28,4%) воєводствах, тоді як найнижчі значення відсотка інноваційно активних суб'єктів у промисловості зафіксовано у Західнопоморському (15,6%) та Любуському (17,2%) воєводствах (рис. 2.1). У 2020-2022 р. ситуація істотно змінилася. Найбільша концентрація інноваційно активних промислових підприємств спостерігалася у Підкарпатському (44,7%) та Люблінському (42,4%) воєводствах, тоді як найнижчі значення цього показника були зафіксовані у Великопольському (30,0%) та Свентокшиському (31,6%) воєводствах.

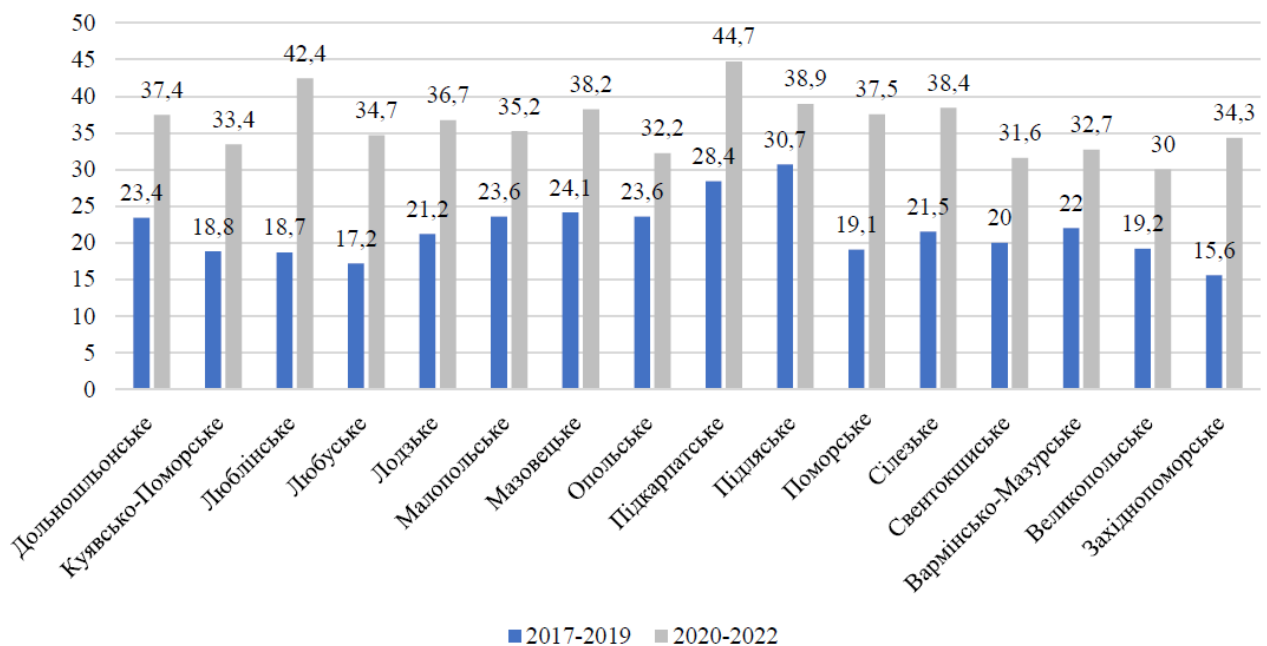

Рис. 2.1. Частка інноваційно активних підприємств у секторі промислових підприємств за воєводствами Польщі у 2017-2019 та 2020-2022 роках

Джерело: побудовано автором за даними [59; 60]

Результати дослідження інноваційної активності свідчать про те, що серед промислових підприємств частка підприємств, які впровадили інновації бізнес-процесів (нові або вдосконалені бізнес-процеси) у період 2017–2022 рр., була вищою, ніж продуктових інновацій (нові або вдосконалені продукти). Інновації бізнес-процесів, запроваджені у 2017–2019 роках промисловими підприємствами, найчастіше стосувалися нових або вдосконалених методів виробництва (виробництва) продукції чи надання послуг (включаючи розробку продуктів чи послуг) – 9,9% підприємств, а у 2020–2022 рр. цей показник збільшився до 16,6%.

Серед підприємств переробної промисловості, які впровадили як продуктові інновації, так і інновації в бізнес-процесах у 2020–2022 роках, найбільший відсоток зафіксовано у секторі фармацевтичного виробництва (39,1%) та секторі виробництва комп'ютерів, електронних та оптичних пристроїв (29,8%). Найменша частка промислових підприємств, які впровадили як нові або вдосконалені продукти, так і інновації в бізнес-процесах, зафіксована у секторі виробництва деревини, корка, соломи та виробів з лози (4,0%) та секторі виробництва одягу (5,8%).

Враховуючи територіальний поділ країни, найвищий відсоток промислових підприємств, які впровадили продуктові інновації у 2017–2019 роках, зафіксовано у Підкарпатському (20,0% підприємств) та Мазовецькому (15,6%) воєводствах, а найнижчий – у Західнопоморському (9,5%) та Поморському (10,5%) воєводствах (рис. 2.2). Найвищий відсоток промислових підприємств, які впровадили продуктові інновації у 2020–2022 роках, зафіксовано у Підкарпатському (20,3%) та Підляському (18,0%) воєводствах, а найнижчий – у Західнопоморському (9,0%) та Свентокшиському (9,2%) воєводствах.

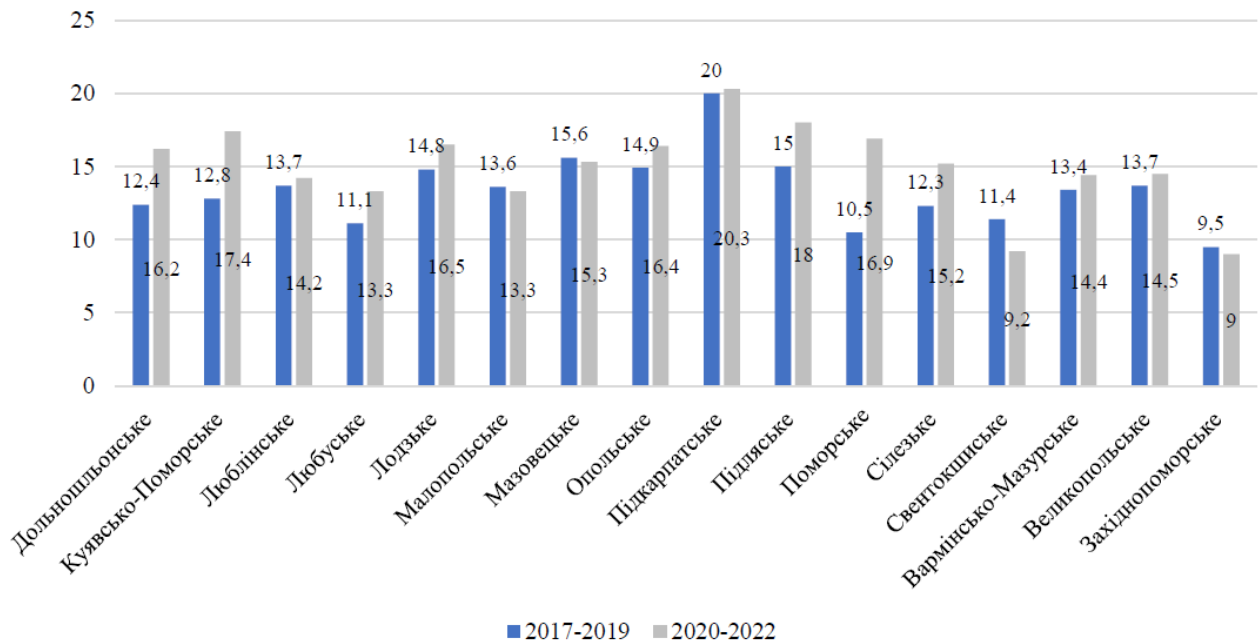

Рис. 2.2. Частка промислових підприємств, що впровадили продуктивні інновації, за воєводствами Польщі у 2017-2019 та 2020-2022 роках

Джерело: побудовано автором за даними [59; 60]

Найвищий відсоток промислових підприємств, які впровадили інновації в бізнес-процесах у 2017–2019 роках, зафіксовано у Підкарпатському (18,6%) та Малопольському (18,3%) воєводствах, а найнижчий – у Західнопоморському (11,3%) та Куявсько-Поморському (11,8%) воєводствах (рис. 2.3). У 2020–2022 роках ситуація істотно змінилася: найвищий відсоток промислових підприємств, які впровадили інновації в бізнес-процеси, спостерігався у Підляському (33,0%) та Сілезькому (31,1%) воєводствах, а найнижчий – у Вармінсько-Мазурському (23,4%) та Любуському воєводствах (23,6%).

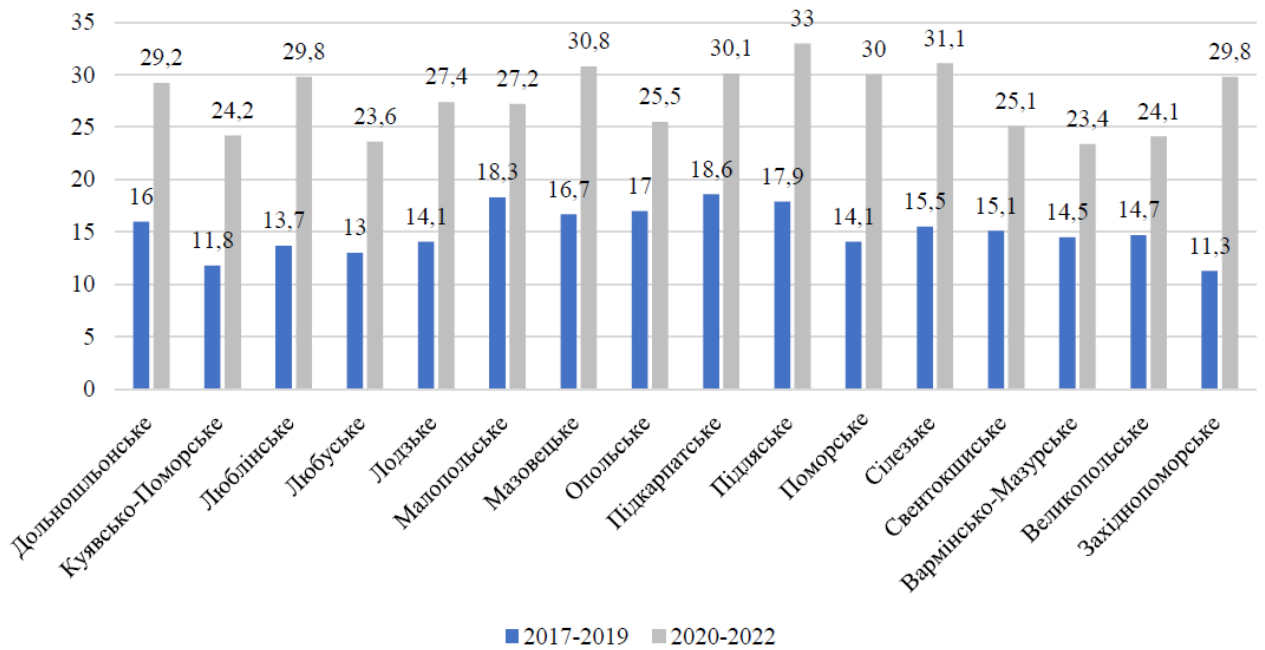

Рис. 2.3. Частка промислових підприємств, що впровадили інновації в бізнес-процесах, за воєводствами Польщі у 2017-2019 та 2020-2022 роках

Джерело: побудовано автором за даними [59; 60]

У 2019 році витрати на інноваційну діяльність у групі промислових підприємств були дещо меншими, ніж у попередньому році (на 0,9%), і становили 23,2 млрд злотих, тоді як у групі підприємств сфери послуг витрати зросли до 15,4 млрд злотих (на 17,6%). Як і в попередні роки, найбільші витрати на інноваційну діяльність серед промислових та підприємств сфери послуг були понесені суб'єктами господарювання з кількістю працюючих 250 осіб і більше. Їхня частка в загальних витратах підприємств на інновації була дуже високою (у промисловості вона становила 75,8%, а у сфері послуг – 63,0%), тоді як у річному масштабі вона зросла у промислових підприємствах на 0,7 процентного пункту (п. п.), тоді як у сфері послуг вона зменшилася на 6,5 п. п.

У 2022 році витрати на інноваційну діяльність у групі промислових підприємств були на 36,6% вищими, ніж у попередньому році, і становили 26,0 млрд злотих, тоді як у групі підприємств сфери послуг витрати зросли на 32,8% до 29,7 млрд злотих. Як і в попередні роки, найбільші витрати на інноваційну діяльність серед промислових та підприємств сфери послуг здійснювали великі

суб'єкти господарювання – з 250 і більше працівниками. Їхня частка в загальних витратах на інновації підприємств була дуже високою (у промисловості – 63,1%, у сфері послуг – 74,4%), тоді як у річному масштабі вона зменшилася на 6,8 процентних пунктів у промислових підприємствах та зросла на 4,5 процентних пункти у сфері послуг.

Обсяг витрат на інноваційну діяльність істотно відрізняється у розрізі воєводств Польщі. У 2019 році найбільші витрати на інновації, понесені як промисловими, так і сервісними підприємствами, були зафіксовані в Мазовецькому воєводстві. Найменше коштів на інновації було виділено промисловими підприємствами з Підляського воєводства. У 2022 році найбільші витрати на інновації, понесені як промисловими, так і сервісними підприємствами, були також зафіксовані в Мазовецькому воєводстві. Найменше коштів на інновації виділили промислові підприємства зі Свентокшиського воєводства (рис. 2.4).

У структурі витрат на інноваційну діяльність, здійснених у 2022 році промисловими підприємствами, як і у попередньому році, найбільшу частку займали кошти, спрямовані на науково-дослідну та дослідно-конструкторську діяльність (49,2%); значну частку також займали інвестиції в основні засоби та нематеріальні активи з метою реалізації інноваційної діяльності (39,8%).

Основним джерелом фінансування витрат на інноваційну діяльність є власні кошти підприємств. У 2022 році вони становили, як і в попередньому році, понад три чверті всіх витрат, здійснених з цією метою, у промислових підприємствах (76,4%, тобто на 0,1 процентного пункту більше, ніж у попередньому році). Найбільші витрати на інноваційну діяльність, що фінансуються з цього джерела, зафіксовано в переробній промисловості.

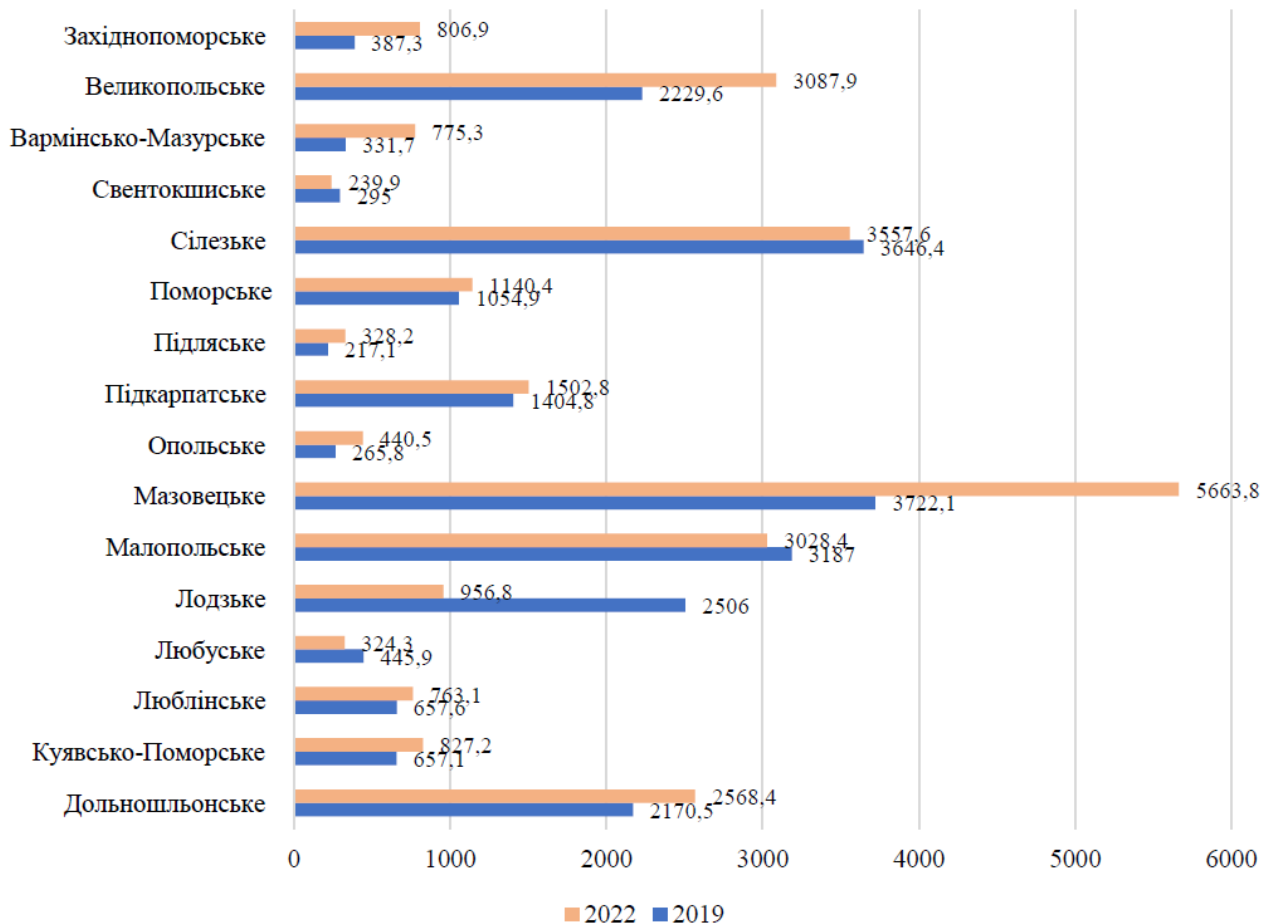

Рис. 2.4. Витрати на інноваційну діяльність у промислових підприємствах за воєводствами Польщі у 2019 р. та 2022 р., млн злотих

Джерело: побудовано автором за даними [59; 60]

Підтримка інноваційної діяльності передбачає створення кращих умов для підприємств для впровадження інновацій, організацію пільгових та привілейованих умов ведення бізнесу відповідно до ринкових умов. У Польщі державна підтримка інноваційної діяльності надається національними установами (включаючи органи місцевого та центрального рівня) та Європейським Союзом (включаючи Рамкову програму «Горизонт 2020»). У 2017–2019 роках державну фінансову підтримку інноваційної діяльності отримували 19,6% інноваційно активних промислових підприємств та 16,1% підприємств сфери послуг. Серед інноваційно активних промислових підприємств державну підтримку у 2017–2019 роках відносно найчастіше отримували підприємства з кількістю працівників 250 осіб і більше (21,4%),

тоді як серед підприємств сфери послуг – підприємства з кількістю працівників 50–249 осіб (17,5%). У переробній промисловості фінансову підтримку інноваційної діяльності у 2017–2019 роках найчастіше використовували суб'єкти господарювання з розділу «Виробництво коксу та продуктів нафтопереробки» (33,3%). Серед підприємств сфери послуг найвищий відсоток суб'єктів господарювання, які отримали цей вид підтримки, зафіксовано в розділі «Науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи» (58,0%).

У 2020–2022 роках 13,2% інноваційно активних промислових підприємств та 6,2% підприємств сфери послуг отримали державну фінансову підтримку на інноваційну діяльність. Серед інноваційно активних промислових підприємств державну підтримку у 2020–2022 роках найчастіше отримували підприємства з кількістю працівників 250 і більше осіб (18,4%), тоді як серед підприємств сфери послуг рівень підтримки коливався від 5,5% – для підприємств з кількістю працівників 10–49 осіб до 8,6% – для підприємств з кількістю працівників 250 і більше осіб. У переробній промисловості фінансову підтримку інноваційної діяльності у 2020–2022 роках найчастіше використовували суб'єкти господарювання з розділів «Рекультивация» (30,0%) та «Виробництво комп'ютерів, електронних та оптичних виробів» (28,1%). Серед підприємств сфери послуг найвищий відсоток суб'єктів господарювання, які отримали цей вид підтримки, зафіксовано в розділі «Наукові дослідження та розробки» (51,5%). Серед суб'єктів господарювання, що належать до переробної промисловості, майже кожне третє високотехнологічне підприємство та кожне шосте середньо-високотехнологічне підприємство отримували державну фінансову підтримку у 2020–2022 роках.

У 2017–2019 роках державна підтримка найчастіше надавалася інноваційно-активним промисловим підприємствам з Поморського воєводства (28,5%) та Свентокшиського воєводства (28,3%), тоді як найрідше – з Вармінсько-Мазурського воєводства (13,7%). У 2020–2022 роках державна підтримка найчастіше надавалася інноваційно-активним промисловим

підприємствам з Куявсько-Поморського та Люблінського воєводств (по 18,6%), найрідше – з Вармінсько-Мазурського воєводства (9,3%) (рис. 2.5).

У 2019 році частка чистого доходу від реалізації нової або вдосконаленої продукції, впроваджені на ринок у 2017–2019 роках, у загальному обсязі доходу від реалізації для промислових підприємств становила 9,3%, тобто на 0,2 п. п. більше, ніж частка доходу у 2018 році від реалізації такої продукції (впроваджені у 2016–2018 роках). У 2019 році, порівняно з попереднім роком, промислові підприємства зафіксували незначне збільшення у загальному обсязі доходу від реалізації частки доходу від реалізації інноваційної продукції, нової для ринку (на 0,1 п. п.) та продукції, нової лише для підприємства (на 0,2 п. п.).

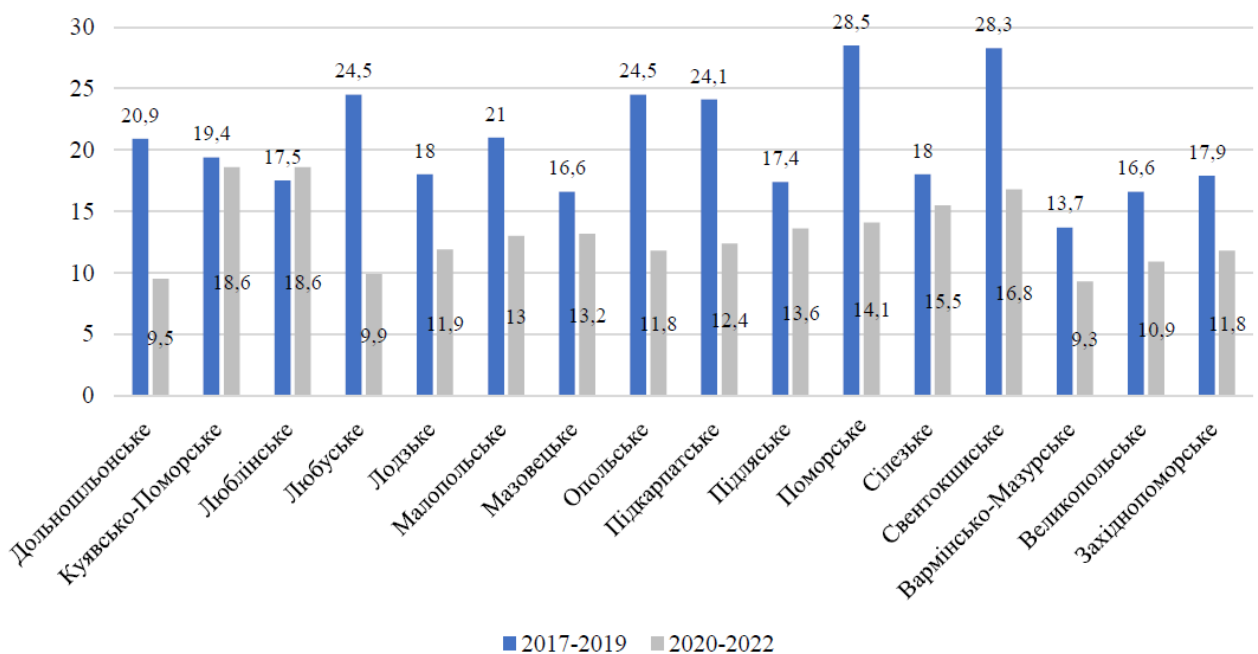

Рис. 2.5. Промислові підприємства, які отримали державну фінансову підтримку для інноваційної діяльності у 2017–2022 роках, у % від інноваційно активних підприємств

Джерело: побудовано автором за даними [59; 60]

У 2022 році частка чистого доходу від реалізації нової або вдосконаленої продукції, впроваджені на ринок у 2020–2022 роках, у загальному обсязі доходу від реалізації для промислових підприємств становила 6,9%, тобто на 2,0 п. п. менше за частку доходу у 2021 році від реалізації такої продукції (впроваджені у 2019–2021 роках). У 2022 році, порівняно з попереднім роком,

промислові підприємства зафіксували зменшення в загальному обсязі доходу від реалізації частки доходу від реалізації інноваційної продукції, нової для ринку (на 0,7 п. п.) та продукції, нової лише для підприємства (на 1,3 п. п.).

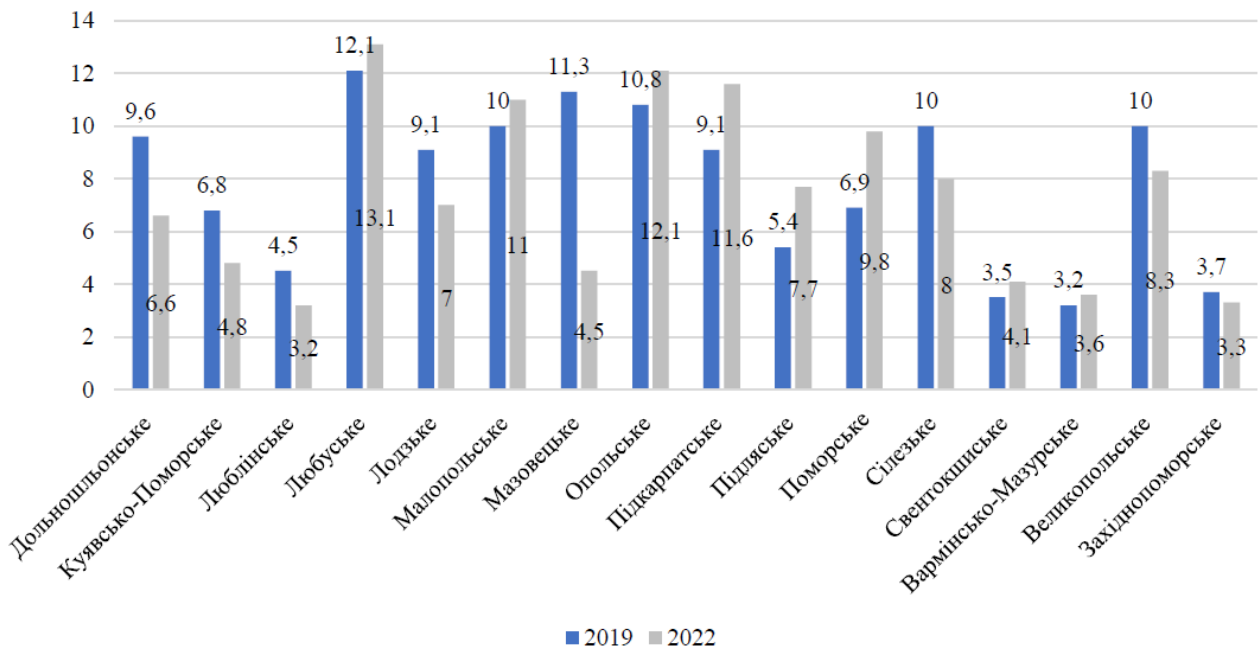

Рис. 2.6. Частка доходів промислових підприємств від продажу нової або вдосконаленої продукції у загальному обсязі доходів від продажу за воєводствами Польщі у 2019 р. та 2022 р.

Джерело: побудовано автором за даними [59; 60]

Результати проведеного аналізу показали значну диференціацію воєводств Польщі за рівнем інноваційної активності та результативності інноваційної діяльності, а також характер взаємозв'язків між ними. Виявляється, що лише кілька воєводств (зазвичай з вищим рівнем розвитку) демонструють рівномірний розвиток за окремими показниками. У більшості регіонів, особливо з низьким рівнем розвитку, спостерігається велика диференціація за показниками інноваційної активності, що характеризують ефективність використання інноваційного потенціалу. Значні відмінності в розвитку окремих складових інноваційної активності в окремих воєводствах можуть свідчити про те, що вони знаходяться на етапі розробки узгодженої політики розвитку інновацій, спрямованої на підтримку гармонійного соціально-економічного розвитку окремих регіонів країни. У випадку деяких

воєводств нерівність показників інноваційного розвитку є значною, і для зменшення цих диспропорцій в розвитку застосовуються програми державної підтримки інноваційної діяльності.

РОЗДІЛ 3. ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ ПОЛЬЩІ ДЛЯ АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

3.1. Інноваційна діяльність регіонів України: стан і проблеми розвитку

Упродовж останніх десятиліть науково-дослідна діяльність та інноваційна активність підприємств в Україні характеризувалася негативними трендами і загостренням проблем, які унеможливають забезпечення економічного зростання країни на основі новітніх технологій. Загальною проблемою, що зумовлює низьку інноваційну активність підприємств, залишається нестача фінансових ресурсів. За період 2011-2023 рр. в Україні відбулося істотне зниження витрат підприємств на інноваційну діяльність. У 2011 р. підприємства витратили на фінансування інноваційної діяльності 14,3 млрд грн, а у 2023 р. ці витрати зменшилися до 6,9 млрд грн [61], а якщо врахувати істотну девальвацію національної грошової одиниці, то скорочення обсягів фінансування інновацій є взагалі катастрофічним.

За період 2011-2023 рр. найбільше значення витрат підприємств на інноваційну діяльність спостерігалися у 2016 р. і становили 23,2 млрд грн і майже удвічі перевищували значення, зафіксовані у 2013-2014 рр. (відповідно 9,6 та 7,7 млрд грн). Це свідчить про те, що вітчизняні підприємства загалом розуміють, що саме впровадження новітніх технологій може забезпечити вихід з кризової ситуації, яка склалася в економіці внаслідок прихованої агресії росії на Донбасі. Проте, під час повномасштабного вторгнення російських військ в Україну, упродовж 2022-2023 рр. щорічні витрати підприємств на інноваційну діяльність становили 7,6 та 6,9 млрд грн і зменшилися в середньому на 30% порівняно з довоєнним 2021 р. (10,2 млрд грн). Тобто, ризики тривалої війни для підприємств є більш істотними, що змушує підприємців відкладати реалізацію інноваційних проектів на післявоєнний період.

Спадна тенденція також була характерною для показників кількості впровадженої інноваційної продукції українськими підприємствами у довгостроковому періоді. Як видно з рис. 3.1, кількість упроваджених

підприємствами товарів і послуг, нових для ринку, у 2023 р. зменшилася майже удвічі порівняно з 2008 р. і становила 437 одиниць. Кількість упроваджених машин і обладнання за цей же період зменшилася у 1,5 раза – з 758 до 488 одиниць. Водночас звернемо увагу на різке зростання цих показників у 2016 р., що безпосередньо пов'язане було зі збільшенням обсягів фінансування інноваційної діяльності підприємствами для пришвидшення виходу з кризової ситуації. Крім цього, звернемо увагу, що у 2022-2023 рр., попри істотне скорочення витрат підприємств на інновації у цей період, спостерігалось, хоч і незначне, збільшення кількості впроваджених нових для ринку товарів і послуг (на 7,9% у 2023 р. порівняно з 2022 р.) і кількості впроваджених машин та обладнання (на 16,2% за відповідний період).

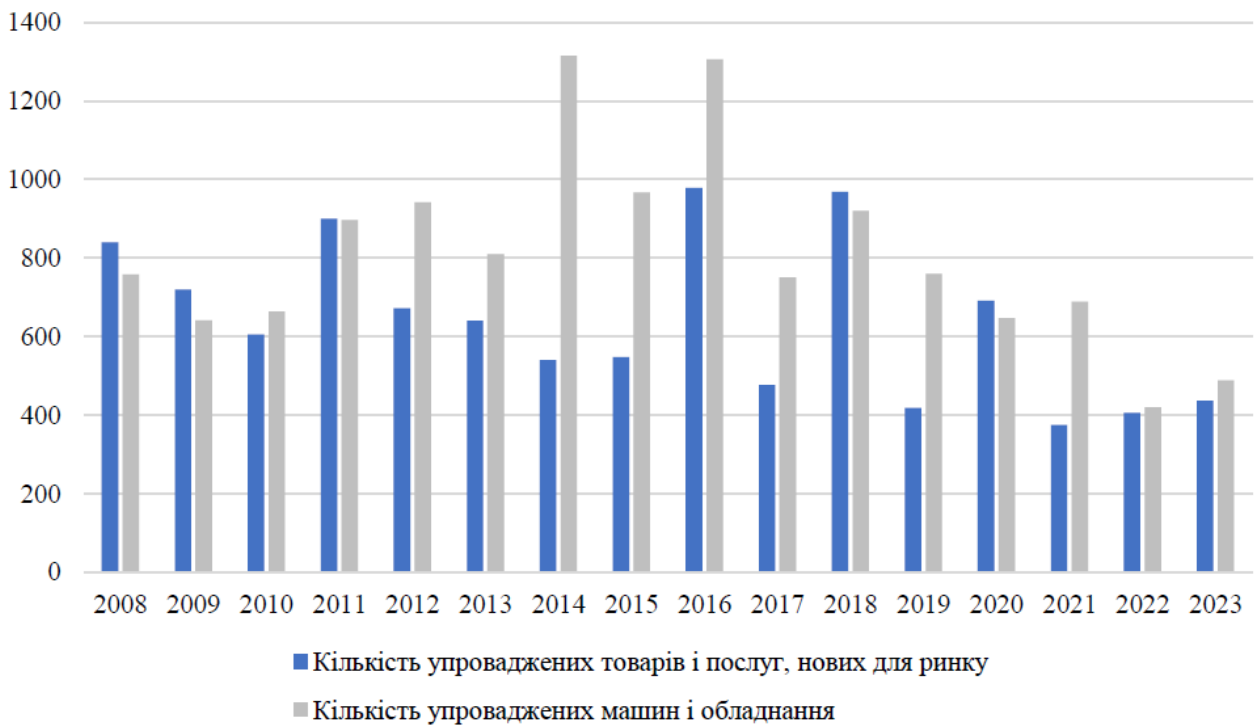

Рис. 3.1. Динаміка кількості упровадженої інноваційної продукції промисловими підприємствами України у 2008-2023 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [62]

Наслідком зниження обсягів фінансування інноваційної діяльності та сповільнення інноваційної активності підприємств України стало зменшення обсягів реалізованої інноваційної продукції в останні кілька років. Так, якщо за період 2018-2020 рр. вартість реалізованої інноваційної продукції збільшилася з

39,1 млрд грн до 59,5 млрд грн, а її частка у загальних обсягах реалізованої промислової продукції відповідно зросла з 0,7% до 1,1% [63], то під час повномасштабної війни відбулося істотне погіршення цих показників. Зокрема, у 2023 р. промисловими підприємствами було реалізовано інноваційної продукції на 19,4 млрд грн, що на 47,4% менше порівняно з 2021 р., коли цей показник становив 36,8 млрд грн. [64]. Також за цей період відбулося зниження частки інноваційної продукції у загальних обсягах реалізованої промислової продукції - з 0,9% до 0,5%. Така негативна тенденція значною мірою зумовлена й зменшенням кількості промислових підприємств, які реалізовували інноваційну продукцію, з 573 у 2020 р. до 236 у 2023 р. [Там же].

Загальноукраїнська тенденція щодо зниження інноваційної активності підприємств характерна для усіх регіонів країни. Останні доступні статистичні дані про інноваційну діяльність на регіональному рівні охоплюють період по 2020 рік включно, тому аналіз відповідних показників проведемо за 2016-2020 рр. Так, за період 2018-2020 рр. відбулося істотне зниження частки інноваційних підприємств в загальній кількості промислових підприємств в усіх регіонах України порівняно з періодом 2016-2018 рр. (рис. 3.2). Найбільш істотне зниження цього показника за досліджуваний період відбулося у м. Києві (у 7 разів), у Житомирській та Волинській областях (у 4,5 та 4 рази), у Київській, Кіровоградській та Херсонській областях (приблизно у 3,4 рази), а в усіх інших регіонах це скорочення становило від 1,7 до 2,9 рази.

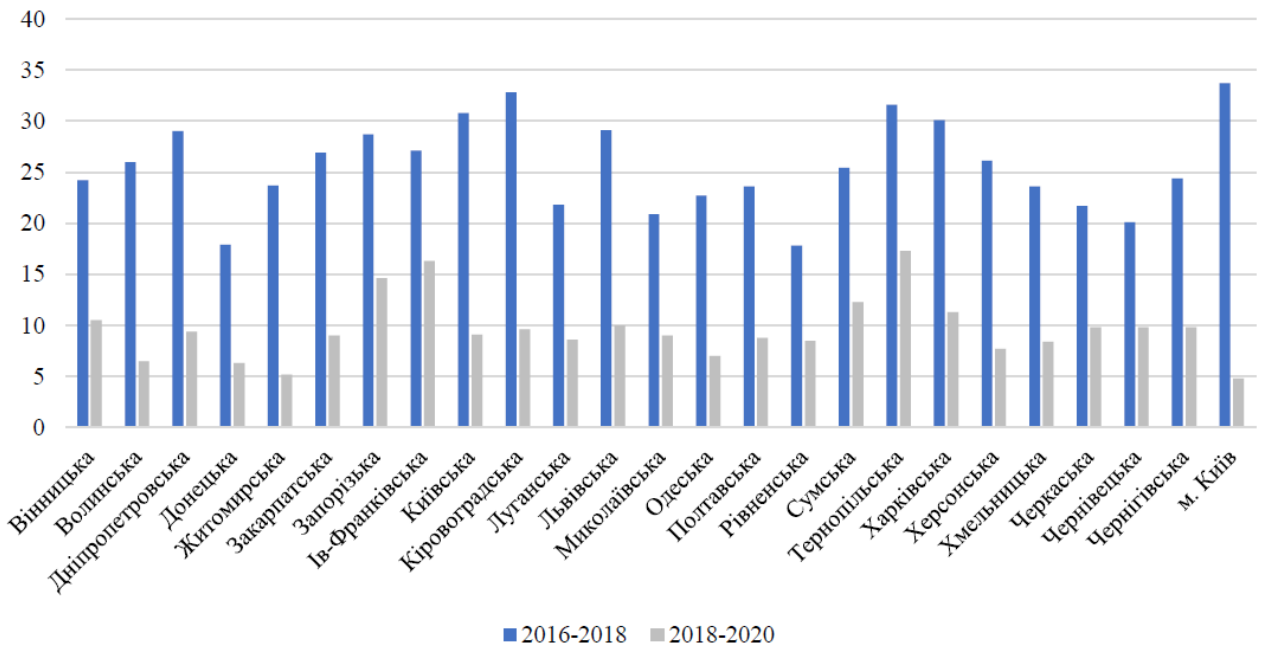

Рис. 3.2. Динаміка частка інноваційних підприємств в загальній кількості промислових підприємств у 2016-2020 рр. за регіонами України, %

Джерело: побудовано автором за даними [65]

Для більшості регіонів України також характерною була тенденція до зменшення кількості підприємств, що впроваджували нову або значно вдосконалену продукцію, за період 2016-2020 рр. (рис. 3.3). Як видно з рисунку, найбільш помітним було зниження цього показника в тих регіонах, де він був найвищий порівняно з іншими регіонами: у Києві (з 387 до 233 підприємств або у 1,7 раза), у Харківській (з 248 до 150 підприємств або у 1,6 раза) та Дніпропетровській (з 169 до 128 підприємств або у 1,3 раза) областях. У Донецькій та Кіровоградській областях кількість підприємств, які впроваджували інновації, знизилася більше ніж удвічі (відповідно, у 2,3 та 2,1 раза). При цьому звернемо увагу, що незначне зростання кількості підприємств, що впроваджували нову продукцію, відбулося в Івано-Франківській (з 55 до 60 підприємств), Київській (з 88 до 90 підприємств), Рівненській (з 15 до 20 підприємств), Хмельницькій (з 30 до 33 підприємств) та Чернівецькій (з 15 до 24 підприємств) областях.

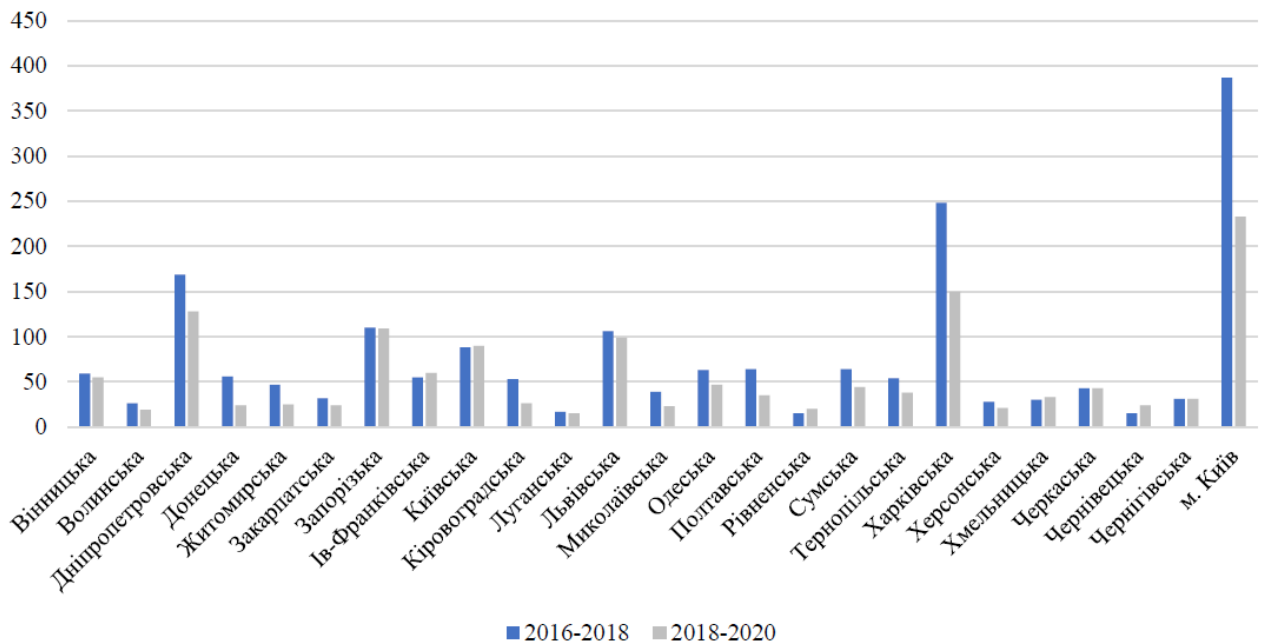

Рис. 3.3. Динаміка кількості підприємств, що впроваджували нову або значно вдосконалену продукцію, у 2016-2020 рр. за регіонами України, %

Джерело: побудовано автором за даними [65]

Вивчення динаміки кількості підприємств, що впроваджували інноваційні процеси, також свідчить про те, що у 2016-2020 рр. у більшості регіонів України спостерігалось зниження інноваційної активності (рис. 3.4). Найістотніше зменшення кількості підприємств, які здійснювали процесні інновації у період 2018-2020 рр., відбулося у Житомирській області (на 65% порівняно з періодом 2016-2018 рр.), у Кіровоградській області та у м. Києві – відповідно на 49% та на 48% за цей же період. Водночас, слід зазначити, що в окремих регіонах України спостерігалось зростання кількості підприємств, які впроваджували інноваційні процеси. Так, у Чернівецькій області кількість таких підприємств збільшилася у 3,1 раза (з 9 до 28), у Рівненській – у 2,7 раза (з 15 до 40), у Чернігівській – в 1,7 раза (з 24 до 41) та у Запорізькій – в 1,6 раза (з 76 до 120).

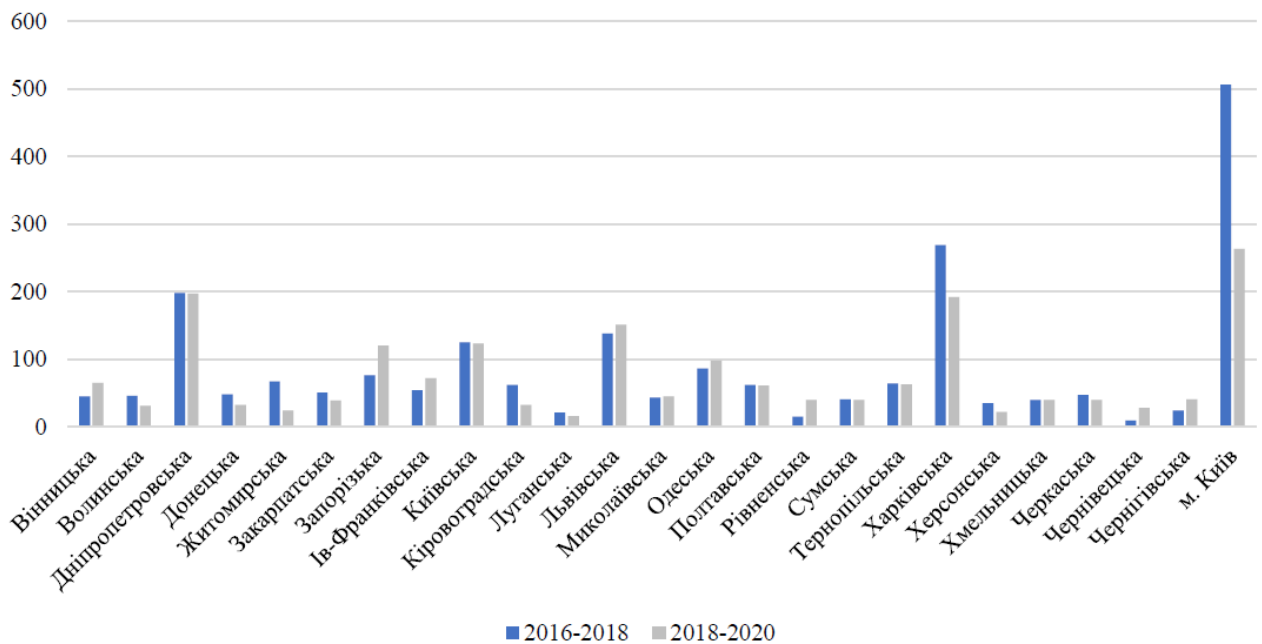

Рис. 3.4. Динаміка кількості підприємств, що впроваджували інноваційні процеси, у 2016-2020 рр. за регіонами України, %

Джерело: побудовано автором за даними [65]

Обсяги реалізованої інноваційної продукції у 2020 р. були найвищими у Донецькій області (рис. 3.5) і становили 15504,7 млрд грн, що у 9,6 раза перевищило значення цього показника у 2018 р. (1611,3 млрд грн). У 2020 р. на другому місці була Дніпропетровська область, де спостерігалось збільшення обсягів реалізованої інноваційної продукції з 4322,7 млрд грн до 8378,1 млрд грн або у майже два рази. Незначне збільшення цього показника у 2020 р. порівняно з 2018 р. відбулося у м. Києві – з 7139,9 млрд грн до 7494 млрд грн.

Крім цього, звернемо увагу на низку регіонів, де обсяги реалізованої інноваційної продукції були на порядок меншими порівняно з вище вказаними регіонами-лідерами, але відбулося істотне збільшення цього показника за досліджуваний період. Так, у Хмельницькій області обсяги реалізованої інноваційної продукції у 2020 р. збільшилися у 25 разів порівняно з 2018 р. (з 22,7 млрд грн до 584,4 млрд грн), у Чернівецькій області – у 5 разів (з 63,5 млрд грн до 339,3 млрд грн) та у Рівненській області – у 2 рази (з 66,9 млрд грн до 136 млрд грн).

Водночас, в багатьох регіонах за досліджуваний період відбулося зменшення обсягів реалізованої інноваційної продукції. Найгірша ситуація спостерігалася у Закарпатській області, де цей показник зменшився на 78% (з 715,8 млрд грн у 2018 р. до 160 млрд грн у 2020 р.), а у Житомирській, Івано-Франківській, Черкаській та Чернігівській областях зниження показника становило понад 50%.

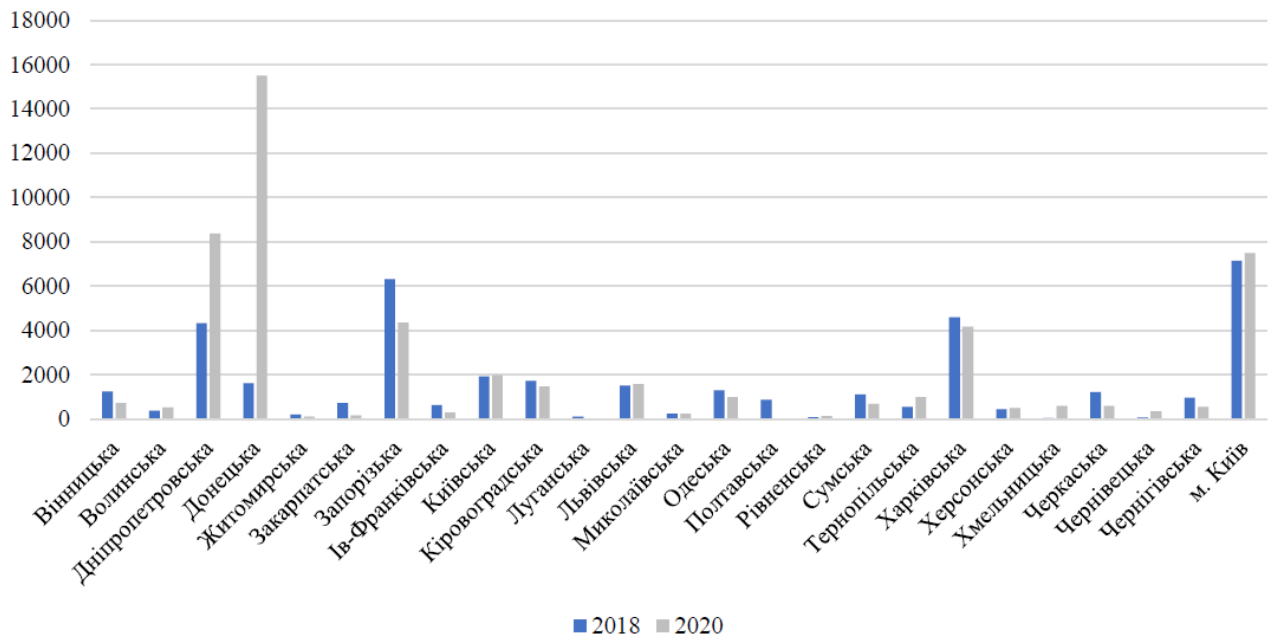

Рис. 3.5. Динаміка обсягу реалізованої інноваційної продукції у 2018 р. та 2020 р. за регіонами України, млн грн

Джерело: побудовано автором за даними [65]

Якісним показником результативності інноваційної діяльності є частка інноваційної продукції в загальних обсягах реалізованої продукції промисловості. Ситуація в регіонах України, яка склалася за цим показником, істотно відрізняється від розглянутих на рисунках 3.2 - 3.5. Так, м. Київ, яке у 2018-2020 рр. було серед лідерів за показниками фінансування інноваційної діяльності, кількості інноваційно активних підприємств та впровадження інновацій на промислових підприємствах, за показником рівня інноваційності реалізованої промислової продукції знаходиться у групі регіонів з низькою результативністю інноваційної діяльності. Частка інноваційної продукції в загальних обсягах реалізованої продукції промисловості у 2020 р. була

найнижчою у Житомирській області (0,2%), Рівненській області (0,3%), у м. Києві, Закарпатській та Івано-Франківській областях (по 0,4%). Найвище значення цього показника у 2020 р. спостерігалось у Донецькій (5%), Кіровоградській (2,7%), Тернопільській (2,4%) та Миколаївській (2,2%) областях (рис. 3.6).

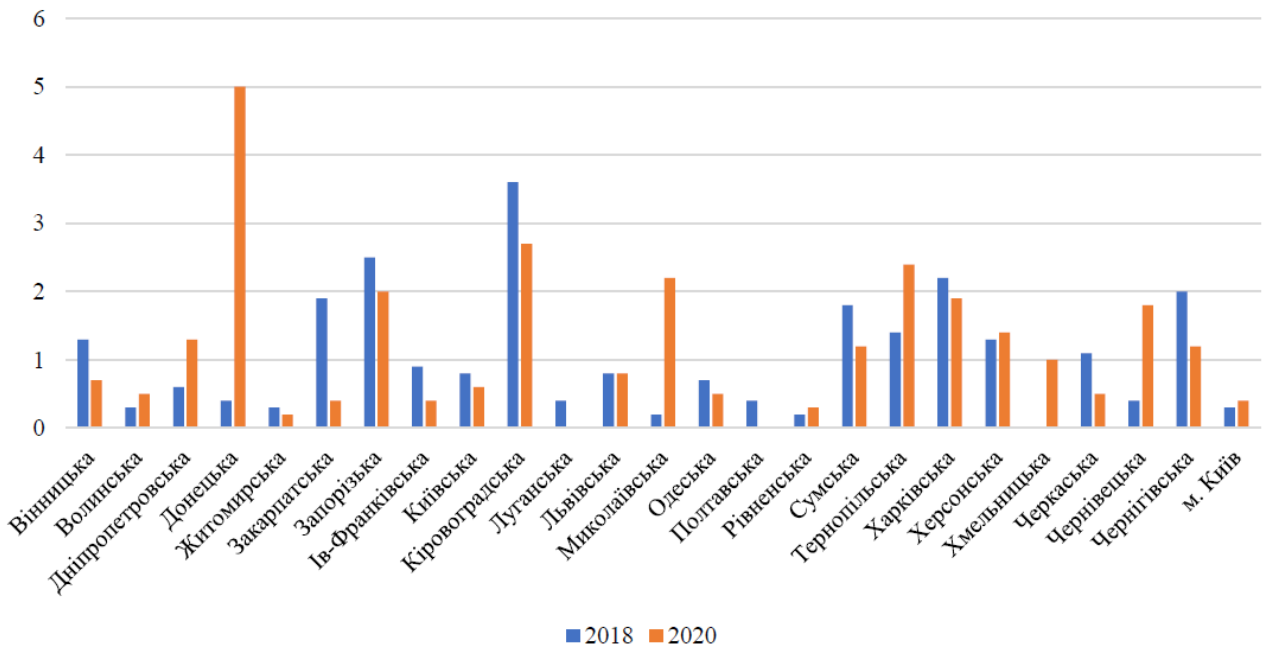

Рис. 3.6. Динаміка частки інноваційної продукції в загальних обсягах реалізованої продукції промисловості у 2018-2020 рр. за регіонами України, %

Джерело: побудовано автором за даними [65]

Отже, проведений аналіз показав, що в Україні упродовж тривалого періоду спостерігається зниження інноваційної активності підприємств, що проявляється у зменшенні витрат на інноваційну діяльність, наслідком чого стає щоразу менша кількість вироблених нових для ринку видів продукції та впровадження машин і обладнання. Відповідно, через зниження фінансової спроможності підприємств та погіршення їхньої здатності до розробки чи освоєння запозичених інновацій відбувається зменшення обсягів реалізованої інноваційної продукції та її частки в загальних обсягах продукції промисловості, що свідчить про невисоку ефективність інноваційної діяльності підприємств. В Україні спостерігається істотна диференціація регіонів за рівнем інноваційної активності підприємств та ступенем інноваційності

реалізованої продукції. Також існують значні регіональні диспропорції за рівнем витрат на інновації та результативністю інноваційної діяльності. Низка регіонів з обмеженим фінансуванням інновацій має вищу ефективність використання цих коштів порівняно з регіонами, які вважаються лідерами як за обсягами витрат на інноваційну діяльність, так і за кількістю впроваджених інноваційних продуктів та процесів. У зв'язку з цим для підвищення інноваційної активності підприємств в регіонах України та досягнення вищої ефективності інноваційної діяльності в регіонах-лідерах необхідно удосконалювати інституційне середовище та механізми підтримки інноваційних підприємств з урахуванням досвіду Польщі.

3.2. Напрями удосконалення інноваційної політики в Україні на основі досвіду Польщі

Кожен регіон України є елементом складної системи та має вписуватися в низку існуючих явищ та процесів, що відбуваються у світовому або загальноєвропейському масштабі, таких як несприятливі демографічні процеси, що призводять до старіння населення, зміни в структурі економіки зі зростанням ролі сектору послуг та передових технологій, зменшення ролі сільського господарства та традиційних галузей промисловості, і нарешті такі неочікувані явища, як епідемія COVID-19.

Головним викликом, що стоїть перед місцевими органами влади, є визначення перспективних економічних сфер та продуктів, які будуть користуватися попитом у найближчі роки в країні та за кордоном. Тут можна врахувати персоналізовані, високоякісні харчові продукти, туристичні чи медичні послуги, продукти високої переробки та, нарешті, природні ресурси. Надзвичайно важко вказати, які з них є найперспективнішими для регіону, особливо враховуючи, що інтенсивна експлуатація природних ресурсів та розвиток промисловості можуть суттєво загрожувати просуванню та сприйняттю регіону як виробника традиційних регіональних продуктів, органічних культур чи виняткових технологічних рішень. Регіональна влада

може більше зосередитися на одному чи іншому напрямку розвитку або обрати третій шлях до сталого розвитку. Необхідною умовою для прискорення розвитку кожного регіону може бути також ширша відкритість до міжрегіональної та міжнародної співпраці та взаємодії, з огляду на те, що внутрішній ринок та попит завжди будуть обмеженими.

Водночас важливо усвідомлювати, що напрями економічного розвитку та інновацій не можуть бути визначені декларативно, оскільки вони більшою чи меншою мірою є результатом вільної взаємодії між виробниками та споживачами, науково-дослідними підрозділами та підприємствами, і відображають внутрішній потенціал регіону, а також формуються у відповідь на соціальні виклики. Однак місцева влада може створювати сприятливі умови для розвитку конкретних галузей промисловості, розширювати інфраструктуру, просувати певний бренд продукції та імідж регіону, створювати стимули для інвесторів, налагоджувати та підтримувати співпрацю між дослідницькими установами та підприємцями. Це є однією з цілей розумної спеціалізації регіону, яка повинна бути закріплена в стратегії інноваційного розвитку кожного регіону, та відповідати цілям політики співробітництва у сфері досліджень та інновацій разом із спеціалізованими інструментами впровадження.

Основною ідеєю, яка повинна бути покладена у створення нового документа під назвою «Стратегія інноваційного розвитку регіону», повинна бути простота та стисла форма, а не розпорошення великої кількості завдань між значною кількістю цілей та стратегічних пріоритетів. Відповідно, головна мета Стратегії повинна передбачати збільшення масштабу і обсягу впроваджених інноваційних рішень в економіку регіону з використанням регіонального науково-технічного потенціалу, що в результаті повинно позитивно вплинути на рівень якості життя населення.

Досягнення цієї мети має відбуватися завдяки здійсненню всіх видів діяльності та ініціатив у рамках двох конкретних цілей:

1) підвищення здатності науково-дослідного сектора до створення та комерціалізації нових продуктів і технологій, особливо в частині регіональних інтелектуальних спеціалізацій;

2) підвищення спроможності підприємств до створення і використання нових знань, а також до впровадження інновацій, особливо в секторах, які визначають спеціалізацію регіону.

Важливо усвідомлювати, що в належно функціонуючій інноваційній системі важливу роль також відіграють інституції бізнес-середовища та ефективно функціонуюча державна адміністрація, але вжиття заходів щодо посилення їхньої ролі слід розглядати як допоміжні дії крізь призму двох конкретних цілей, представлених вище.

У рамках вищезазначених цілей повинна бути передбачена реалізація заходів та ініціатив у сфері зміцнення регіональної інноваційної системи, які б відповідали операційним цілям щодо використання науково-дослідного потенціалу підрозділів та підтримки трансферу знань і технологій, а також з підтримки конкурентоспроможності та інноваційності підприємств:

1) виявлення та підтримка розвитку нових, перспективних галузей промисловості на основі специфічних ресурсів регіону;

2) стимулювання впровадження інноваційних рішень, розробка механізмів поширення знань через міжгалузеву співпрацю;

3) сприяння міжнародній співпраці університетів та дослідницьких організацій і підприємств, обмін передовим досвідом у розробці спільних заявок на міжнародні конкурси;

4) підвищення рівня впровадження результатів досліджень і розробок та інноваційних рішень у компаніях;

5) розробка та застосування ефективних інструментів для підтримки інновацій та науково-економічної конкурентоспроможності регіону;

6) включення до національних та міжнародних інноваційних ланцюгів та мереж співпраці між дослідницькими та розробницькими підрозділами та господарюючими суб'єктами регіону;

- 7) підвищення рівня інноваційності вже діючих компаній;
- 8) розвиток дослідницького та розробницького потенціалу компаній шляхом створення та розширення інфраструктури досліджень та розробок у компаніях;
- 9) збільшення можливостей фінансування в рамках прикладних проектів промислових досліджень, дослідницьких та впроваджень, що виконуються компаніями, науковими підрозділами та їх консорціумами;
- 10) запуск інструментів, що підтримують окремі елементи інноваційного процесу, такі як закупівля послуг, необхідних для розвитку інновацій (наприклад, інноваційні ваучери);
- 11) розвиток високо технологічного підприємництва;
- 12) підтримка діяльності стартап-компаній.

Застосування комплексного спектру методів та засобів в межах регіональної інноваційної системи має сприяти підвищенню ефективності використання ендогенного потенціалу на регіональному рівні. Кількість продуктів та послуг з високою доданою вартістю в регіоні має зрости, в результаті чого регіон стане набагато більш відкритим до інновацій та краще науково та економічно пов'язаним з іншими учасниками національної та глобальної системи. Основними фінансовими джерелами підтримки інновацій у регіоні, окрім коштів державного бюджету, власних коштів місцевого самоврядування та приватних фондів, мають стати кошти ЄС, які виділяються відповідно до програм співробітництва з Україною, яка отримала статус країни-кандидата на вступ до Співтовариства. Зокрема, важливим є залучення фінансової допомоги з програм, що безпосередньо координуються Європейською Комісією, включаючи програму «Горизонт Європа».

Інституційною основою реалізації Регіональної інноваційної стратегії має стати функціональна модель, перевірена польським досвідом, яку створюють: (1) орган місцевого самоврядування; Інноваційна рада – дорадчий та консультативний орган у сфері інноваційної політики, що об'єднує підприємців та представників компаній, організацій, пов'язаних з бізнесом, науково-

дослідних установ, університетів, науково-технологічних парків, неурядових організацій, представників державної адміністрації; (3) Керівна установа для реалізації Стратегії – цю функцію може виконувати відділ економіки та підтримки підприємництва облдержадміністрації відповідного регіону або регіональний інноваційний центр.

Під час розробки Стратегії повинна відбуватися тісна співпраця із зацікавленими сторонами, тобто зовнішніми суб'єктами та установами, для яких мають бути створені умови та можливість участі в процесі, ознайомлення з положеннями документа, а також можливість суттєвої підтримки з їхнього боку. Співпраця повинна здійснюватися у формі зустрічей та прямих розмов, а також в онлайн форматі з використанням електронних інструментів, включаючи розміщення проекту розробленої стратегії на вебсайті відповідної установи та можливість подання коментарів, думок та пропозицій усіма зацікавленими суб'єктами дистанційно. Під час розробки стратегії, за потреби, можуть залучатися спеціалісти та зовнішні експерти з наукової спільноти та практики у цій галузі. Їхня роль та завдання можуть уточнюватися на індивідуальних умовах залежно від характеру та проблематики аналізованих тематичних напрямів.

Регіональна інноваційна стратегія регіону повинна передбачати нові інструменти підтримки зростання рівня інновацій та конкурентоспроможності регіону у формі пілотних програм, їх критичне та системне оновлення, засноване на ключових принципах процесу підприємницького відкриття, таких як безперервність процесу та його ітеративний та експериментальний характер. Відповідно, пілотні програми повинні сформувати підґрунтя для функціонування регіональної інноваційної лабораторії для систематичного пошуку рішень (напрямів та видів діяльності, розробки конкретних проектів), які все більше адаптуватимуть напрями та форми втручання до мінливих потреб та викликів, пов'язаних з розвитком регіональних сфер розумної спеціалізації.

Регіональна інноваційна лабораторія визначає модель процесу підприємницького розвитку для Регіональної інноваційної стратегії в таких вимірах: (1) джерела інформації про інновації та фактори розвитку; (2) лабораторія, що розуміється як простір та метод підприємницького відкриття; (3) інструменти, запрограмовані для впровадження визначених рішень.

Джерела інформації, що становлять відправну точку для процесу підприємницького відкриття, що ініціює наступний етап цього процесу в Регіональній інноваційній стратегії, можна розділити наступним чином:

а) рекомендації щодо інноваційної екосистеми, сформовані на основі досвіду реалізації міжнародних проектів, що фінансуються в рамках програм INTERREG, та проектів, пілотованих Європейською Комісією;

б) перелік детальних питань, згрупованих за категоріями та підкатегоріями, що впливають з аналізу, проведеного регіональним інноваційним центром у рамках ідентифікації сфер смарт-спеціалізації регіону,

в) карта стратегічних напрямів економічного та наукового розвитку регіону разом із Дорожньою картою бізнес-технологій для обраних напрямів.

Виокремлення цих джерел, як показує польський досвід, є надзвичайно важливим, оскільки кожне з них має окремий результат впливу – метод виявлення в межах лабораторії інновацій, що визначається залежно від рівня зрілості технологічного рішення з даного джерела та необхідності залучення конкретних інструментів для його впровадження та комерціалізації.

З огляду на те, що процес підприємницького відкриття є безперервним та ітеративним, необхідно передбачити низку інструментів, що підтримують процес реалізації операційних цілей Регіональної інноваційної стратегії:

1) технологічний «пульт управління» – інструмент, що підтримує передачу знань і технологій, а також розвиток співпраці між наукою та бізнесом, розроблений у рамках лабораторії інновацій;

2) система регіональних галузевих обсерваторій – інструмент, що підтримує моніторинг реалізації Регіональної інноваційної стратегії;

3) інноваційний форум – інструмент для ефективного діалогу в рамках процесу підприємницького відкриття, що залучає зацікавлені сторони для реалізації Стратегії та додатково служить для підвищення якості даних у процесі моніторингу стратегії.

Польський досвід показав, що важливу роль у підвищенні інноваційної активності регіонів відіграють ефективні інструменти з підтримки підприємництва в рамках Регіональних інноваційних стратегій, до яких відносяться такі: програма «гранти на гранти», що підтримує створення консорціумів та заявок на фінансування в рамках програми «Горизонт Європа»; системний проект інтернаціоналізації ключових напрямків досліджень у регіоні; програма мікрогрантів TRL, що підтримує підвищення рівня технологічної готовності рішень, що є предметом регіональних програм досліджень та впровадження; формула спільного підприємства, що поєднує фінансування програм досліджень та впровадження на регіональному та національному рівнях із залученням сторони пропозиції та попиту на інновації.

Крім розробки та впровадження регіональних інноваційних стратегій, важливим для України є використання досвіду Польщі у формуванні інноваційних кластерів. Концепцію технологічних кластерів можна інтегрувати в існуючі інституційні та правові умови, пов'язані з фінансуванням досліджень. Для цього необхідно забезпечити відповідність пріоритетних напрямів наукових досліджень, визначених на регіональному рівні, тим пріоритетам інноваційного та промислового розвитку, що задекларовані на рівні держави і мають стати основою для формування стратегічних програм науково-дослідних робіт та інноваційної діяльності. Концепція «технологічних кластерів» повинна впроваджуватися відповідно до сутності стратегічних програм науково-дослідних та дослідницьких робіт. Проте, у рамках концепції технологічних кластерів необхідно змінити процедуру відбору інноваційних програм та перенести конкурс на етап вибору стратегічних напрямів досліджень та розробок. У цьому випадку процедура конкурсу передбачатиме вибір не конкретних дослідницьких завдань, а цілих дослідницьких програм.

При цьому, необхідно забезпечити функціонування Форуму кластерів, який передбачає формування мережі, що складається з усіх конкурентоспроможних кластерів та технологічних кластерів, яка отримуватиме технічну та організаційну підтримку від секретаріату цієї мережі. Головною метою форуму визначимо: стимулювання обміну інформацією та досвідом між кластерами, стимулювання співпраці між кластерами та між суб'єктами, що працюють у них, підтримка встановлення міжнародної співпраці між кластерами; просування окремих кластерів в Україні та за кордоном, забезпечення платформи для співпраці між кластерами та державним управлінням, наприклад, у сфері впровадження відповідних правил, програм допомоги тощо, проведення постійного моніторингу розвитку кластерів в країні.

Впровадження кластерної політики має бути в компетенції міністерств, відповідальних за підтримку економічного розвитку, інновацій та науки в Україні. За нинішніх інституційних умов у нашій країні найкращим рішенням є призначення Міністерства освіти і науки відповідальним за координацію вибору та впровадження підтримки технологічних кластерів, тоді як за інші ключові кластери може відповідати Міністерство економіки. Важливою перевагою такого рішення є те, що воно стимулює «конкуренцію» між міністерствами та мобілізує їх для найкращого впровадження програмних заходів з підтримки суб'єктів господарювання в межах кластерів.

Відбір кластерів для отримання підтримки з державних коштів повинен відбуватися за конкурсною процедурою. Цей метод слід застосовувати як до конкурентних кластерів, так і до технологічних кластерів. Формула конкурентного відбору кластерів видається найбільш прозорою та об'єктивною. Вона надає всім ініціативам рівні можливості представити свій потенціал та стратегію розвитку, а потім обрати найкращі на основі об'єктивних критеріїв. Крім того, цей метод дозволить обрати обмежену кількість кластерів, які отримають підтримку, та зосередити наявні кошти на тих, хто має найбільший

потенціал, при цьому не дискримінуючи нікого, оскільки кожен може взяти участь у конкурсі.

Доцільно запровадити пряму підтримку розвитку та функціонування кластерної ініціативи, яка б надавалася координатору кластера на період 3 років з можливістю продовження ще на 2 роки у випадку конкурентних кластерів та безпосередньо на 5 років - у випадку технологічних кластерів. Така підтримка повинна призначатися головним чином для таких видів діяльності, як створення науково-дослідних та інноваційних мереж, передача знань і технологій, підготовка аналізів та інформації, проведення технологічного моніторингу та консультування для членів кластера, підтримка веб-сайту кластера.

В умовах тривалої війни в Україні та для швидкої повоєнної відбудови необхідно забезпечити державну підтримку технологічних кластерів, створених в наукомістких видах діяльності, які сьогодні ще не мають значної частки в економіці, але в технологічних сферах, які мають великий шанс відігравати ключову роль в економіці в майбутньому. У цих кластерах дослідницькі проекти відіграватимуть набагато більшу роль, зокрема ті, що не пов'язані безпосередньо з виведенням на ринок конкретного продукту (наприклад, технології військового та подвійного призначення). У зв'язку з цим необхідно зосередити державні кошти на дослідницьку діяльність, а також інші кошти, пов'язані з комерціалізацією технологій, на кількох ключових технологічних сферах, в яких утворюватимуться технологічні кластери. Такої концентрації можна досягти завдяки проведенню окремих конкурсів дослідницьких проектів, доступних лише для технологічних кластерів.

Отже, в Україні необхідно використати польський досвід щодо розробки і впровадження комплексної політики стимулювання розвитку кластерів, яка передбачає координацію та концентрацію доступних інструментів державної підтримки на визначеній кількості кластерів, що мають найбільше значення для розвитку країни, обраних на основі конкурсу. Ця політика повинна враховувати той факт, що розвиток кластерів часто вимагає втручання у різні сфери, такі як інфраструктура, людський капітал, дослідження та розробки. Ці втручання

можуть кваліфікуватися для різних дій у рамках Регіональних інноваційних стратегій і реалізовуватися різними суб'єктами в межах кластера.

ВИСНОВКИ

Під інноваційним регіоном розуміють регіон, здатний до самостійного виробництва та впровадження інновацій, і який проводить активні заходи, спрямовані на стимулювання інноваційної діяльності. Регіон, який використовує свої ресурси та можливості для створення та впровадження інноваційних рішень, вважається інноваційним регіоном і характеризується проведенням дослідницьких та дослідно-конструкторських робіт, переважно прикладних досліджень та розробок, а також високою активністю підприємств у здійсненні діяльності, спрямованої на впровадження інноваційних рішень. Високий рівень людського капіталу та функціонування інституцій, які підтримують суб'єктів, що беруть участь в інноваційному процесі, сприяють підвищенню інноваційності регіону.

Інновації є одним із факторів, які набувають дедалі більшого значення в регіональному та місцевому розвитку. У світовій економіці регіональна та місцева конкурентоспроможність залежить від процесу створення знань, їх обміну в регіоні. В сучасних умовах конкурентоспроможність більше не формується традиційними виробничими факторами, такими як капітал та трудові ресурси. Основну роль відіграють соціально-економічні фактори, такі як: якість та кваліфікація робочої сили (людський капітал), соціальні та інституційні відносини (соціальний та інституційний капітал), якість та вибір культурних установ (культурний капітал), розвиток так званого креативного класу, що створює нові знання, якість державної інфраструктури. Ці елементи повинні доповнюватися виробничим капіталом, що створює ефективну промислову базу.

Інноваційна політика є ваговою складовою сучасної економічної політики. Зростаюче значення інноваційної політики є наслідком зростання значення інновацій у соціально-економічному розвитку порівняно з традиційними факторами економічного зростання, а також недосконалості ринкових механізмів та ринкового саморегулювання у сфері інновацій, що змушують державні структури втручатися у стимулювання цих процесів.

Прогресивна роль держави щодо підтримки інноваційного розвитку регіонів зосереджується на усуненні численних перешкод та ринкових обмежень, що послаблюють інноваційні можливості суб'єктів господарювання, та формуванні середовища, сприятливого для створення, поширення та засвоєння інновацій.

Регіональні інноваційні стратегії стали основним інструментом впровадження державної інноваційної політики в польських воєводствах після приєднання Польщі до ЄС. За допомогою регіональних інноваційних стратегій місцеві органи влади створюють підґрунтя для економічного розвитку на основі наукових досліджень, технологій та інновацій. Регіони, які ефективно реалізують інноваційні стратегії, мобілізують доступні ресурси та інституції для розвитку інновацій та підвищення конкурентоспроможності. У Польщі активно здійснюється перехід до побудови суспільства та економіки, заснованих на знаннях, де інвестиції в освіту, навчання, дослідження та інновації стають дедалі важливішими. З огляду на ці тенденції, досвід Польщі щодо впровадження регіональних інноваційних стратегій набуває дедалі більшого значення для України, яка проходить шлях інтеграції до ЄС і потребує перебудови системи організації та управління місцевим розвитком на основі інноваційної діяльності.

З метою поглиблення співпраці між підприємствами, бізнесом і наукою в Польщі активно стимулюється розвиток кластерів, які є гнучкою формою організації підприємницької діяльності, що дозволяє залучати різні типи суб'єктів до окремих етапів інноваційного процесу. Проведений аналіз показав, що у 2019–2021 роках 1,2% промислових підприємств та 0,6% підприємств сфери послуг співпрацювали в рамках кластерів, а відсоток суб'єктів, що беруть участь у кластерах, збільшувався зі збільшенням розміру підприємств. Це означає, що необхідно впроваджувати відповідні заходи для залучення малих та середніх підприємств до кластерів, які небагато інвестують в інноваційні рішення через брак капіталу та високий ризик такого підприємництва.

У Польщі спостерігається значна диференціація воєводств за рівнем інноваційної активності та результативності інноваційної діяльності. Лише

кілька воєводств, які мають вищий рівень розвитку, демонструють рівномірну динаміку за окремими показниками. У більшості регіонів, особливо з низьким рівнем розвитку, спостерігаються істотні відмінності за показниками інноваційної активності, що характеризують ефективність використання інноваційного потенціалу. Значні відмінності за рівнем інноваційної активності в окремих воєводствах можуть свідчити про те, що вони знаходяться на етапі розробки узгодженої політики розвитку інновацій, спрямованої на підтримку гармонійного соціально-економічного розвитку. У випадку деяких воєводств нерівність показників інноваційного розвитку є значною, і для зменшення цих диспропорцій в розвитку застосовуються програми державної підтримки інноваційної діяльності.

Загалом в Україні спостерігається зниження інноваційної активності підприємств, що проявляється у зменшенні витрат на інноваційну діяльність, наслідком чого стає щоразу менша кількість вироблених нових для ринку видів продукції та впровадження машин і обладнання. Регіони України істотно відрізняються за рівнем інноваційної активності підприємств та ступенем інноваційності реалізованої продукції. Також існують значні регіональні диспропорції за рівнем витрат на інновації та результативністю інноваційної діяльності. Низка регіонів з обмеженим фінансуванням інновацій має вищу ефективність використання цих коштів порівняно з регіонами, які вважаються лідерами як за обсягами витрат на інноваційну діяльність, так і за кількістю впроваджених інноваційних продуктів та процесів.

Для підвищення інноваційної активності підприємств в регіонах України та досягнення вищої ефективності інноваційної діяльності в регіонах-лідерах необхідно удосконалити інституційне середовище та механізми підтримки інноваційних підприємств з урахуванням досвіду Польщі. Кожен регіон України повинен розробити та впроваджувати стратегію інноваційного розвитку, головна мета якої передбачає збільшення масштабу і обсягу впроваджених інноваційних рішень в економіку регіону з використанням регіонального науково-технічного потенціалу, що в результаті повинно

позитивно вплинути на рівень якості життя населення. Досягнення цієї мети має відбуватися на основі підвищення здатності науково-дослідного сектора до створення та комерціалізації нових продуктів і технологій, підвищення спроможності підприємств до створення і використання нових знань, а також до впровадження інновацій, особливо в секторах, які визначають спеціалізацію регіону. В Україні доцільно використати польський досвід щодо розробки і впровадження комплексної політики стимулювання розвитку кластерів, яка передбачає координацію та концентрацію доступних інструментів державної підтримки на тих кластерах, що мають найбільше значення для розвитку країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шпак, Ю., Рудюк, Я. Роль та вплив інноваційного розвитку на економічне зростання. Економічний простір. 2023. № 187, С. 152-157.
2. Антонюк Л. Л., Сацик В. І. Виробнича конкурентоспроможність регіонів України. Актуальні проблеми економіки. 2011. № 5. С. 149-161.
3. Schumpeter J. History of Economic Analyses. London : Allen and Unwin, 2000. P. 39-40.
4. Piech K. Wiedza i innowacje w rozwoju gospodarczym: w kierunku pomiaru i współczesnej roli państwa. Warszawa: Instytut Wiedzy i Innowacji, 2009.
5. Oslo Manual 2018. Guidelines for Collecting, Reporting and Using Data on Innovation, 4th Edition. https://www.oecd.org/en/publications/oslo-manual-2018_9789264304604-en.html.
6. Марченко О. І., Саєнко Я. П. Огляд підходів до визначення поняття "інновація". Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2016. Вип. 10(2). С. 17-21.
7. Nowakowska A. Regionalny wymiar procesów innowacji, Łódź Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2011.
8. Kozłowski J. Statystyka nauki, techniki i innowacji w krajach UE i OECD. Stan i problemy rozwoju. Departament Strategii MNiSW, 2011.
9. Zadura-Lichota P., 2013, Świat innowacyjnego społeczeństwa. Warszawa: Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, 2013.
10. Edquist Ch., Hommen L., McKelvey M. Innovation and Employment: Process Versus Product Innovation. https://www.researchgate.net/publication/270450253_Product_versus_process_innovation_Implications_for_employment.
11. Kot J. Foresight wiodących technologii województwa świętokrzyskiego w świetle jego struktury gospodarczej i poziomu innowacyjności, [w:] R. Broł (red.), Gospodarka lokalna i regionalna w teorii i praktyce. Prace Naukowe Nr 46. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław, 2009.

12. Gaczek W. M. Innowacje w rozwoju regionu. Poznań: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, 2005.
13. Бутов А. М. Організація інноваційної діяльності регіону. Автореф. дис. канд. екон. наук за спец. 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. ДВНЗ «Ужгородський національний університет». Ужгород, 2011.
14. Markowska M. Dynamiczna taksonomia innowacyjności regionów, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, 2012.
15. Вахович І.М., Денисюк Г.Л. Концептуальні засади інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку регіону. Актуальні проблеми економіки. 2011. № 1(115). С. 138-144.
16. Pawlik A. Potencjał innowacyjny w rozwoju regionalnym. Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Jana Kochanowskiego, 2012.
17. Буняк Н.М. Сутність національної інноваційної системи. Ефективна економіка. 2011. №7. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=633>.
18. Волошина Ю. Я. Теоретичні основи економічного розвитку регіону через призму взаємозв'язків між містом та його приміською зоною. Науковий вісник Ужгородського університету. 2012. № 2 (36). С. 78–82.
19. Snowdon B., Stonehouse G. Competitiveness in a Globalised World: Michael Porter on the Microeconomic Foundations of the Competitiveness of Nations, Regions, and Firms. *Journal of International Business Studies*. 2006. Vol. 37(2). P. 163-175.
20. Baran M. Wpływ grom na konkurencyjność przedsiębiorstw, [w:] T. Bernat (red.), *Przedsiębiorstwo i państwo – wybrane problemy konkurencyjności*. Szczecin: Katedra Mikroekonomii Uniwersytetu Szczecińskiego, 2007.
21. Історія економіки та економічної думки [Текст]: Навч. посіб. / В. П. Якобчук, Ю. В. Богоявленська, С. В. Тищенко – К.: «Центр учбової літератури», 2015.
22. Nelson R. R., Winter S. G. *An Evolutionary Theory of Economic Change*, Boston: Press of Harvard University Press, 1985.

http://inctpped.ie.ufrj.br/spiderweb/pdf_2/Dosi_1_An_evolutionary-theory-of_economic_change..pdf.

23. Богашко О. Л. Еволюція теоретичних підходів до інноваційного розвитку в економічній науці. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2013. № 2. С. 23-29.

24. Швець, С. Еволюція теоретичних течій ендогенного зростання. Економіка та суспільство. 2021. №27. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-27-21>.

25. Verspagen B. Innovation and Economic Growth [in:] J. Fagerberg, D. C. Moverly, R. R. Nelson (ed.), The Oxford Handbook of Innovation., Oxford: Oxford University Press, 2006.

26. Janasz W., Koziół K. Determinanty działalności innowacyjnej przedsiębiorstw. Warszawa: PWE, 2007.

27. Grosse T. G. Przegląd koncepcji teoretycznych rozwoju regionalnego, Studia Regionalne i Lokalne. 2002. Nr 1(8), s. 26-35.

28. Korenik S. Region ekonomiczny w nowych realiach społeczno-gospodarczych. Warszawa: Wydawnictwo CeDeWu.PL, 2011.

29. Chojnicki Z., Czyż T. Aspekty regionalne gospodarki opartej na wiedzy, Poznań: Bogucki Wydawnictwo Naukowe, 2006.

30. Литвиненко Т. Базові складові поняття "конкуренція". Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. 2008. Вип. 99-100. С. 72-75.

31. Бочко О.Ю., Кожушко П.І. Теоретичні підходи до дефініції «конкурентоспроможність підприємства». Економіка та суспільство. 2024. Вип. 61.

32. Гоблик, В. Конкурентоспроможність економіки регіону та регіональний розвиток. Економіка та суспільство. 2023. (47). <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2163>.

33. Markowski T. Konkurencyjność i innowacyjność polskich regionów wobec akcesji do UE, [in:] D. Stawasz (red.), Ekonomiczno-organizacyjne uwarunkowania

rozwoju regionu – teoria i praktyka. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2004.

34. Strahl D. Innowacyjność europejskiej przestrzeni regionalnej a dynamika rozwoju gospodarczego. Wrocław: Wydawnictwo UE we Wrocławiu, 2010.

35. Луцків О. М. Регіональна інноваційна політика: особливості формування та проблеми реалізації. Регіональна економіка 2015. №2. С. 153-162.

36. Вилгін Є. А. Підходи до реалізації регіональної інноваційної політики держави. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2012. №9. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=477>.

37. Jasiński A. H. Innowacje i transfer techniki w procesie transformacji, Warszawa: Difin, 2006.

38. Stanisławski R. Założenia polityki innowacyjnej państwa. Ekonomiczne Problemy Usług. 2011. nr 70. S. 13-35.

39. Наконечна Т. Ю. Регіональна інноваційна політика як фактор зростання національної економіки. Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. 2010. Т. 1. С. 67-72.

40. Узунов В. В. Інноваційний потенціал та особливості протікання регіонального інноваційного процесу. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2012. №11. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=639>.

41. Ярема Т. В. Регіональна інноваційна система ЄС. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2022. Вип. 24. С. 150-154.

42. Asheim B. Smart specialization, innovation policy and regional innovation system: What about new path development in less innovative regions? Innovation: The European Journal of Social Science Research. 2019. Vol. 32. P. 8–25.

43. Doloreux D., Parto S. Regional innovation system: Current discourse and unresolved issues. Technology in Society. 2005. Vol. 27. P. 133–153.

44. Isaksen A. Building regional innovation systems: Is endogenous industrial development possible in the global economy? Canadian Journal of Regional Science. 2001. Vol. 24. P. 101–124.

45. Polska w Globalnym Rankingu Innowacyjności 2024. <https://uprp.gov.pl/pl/aktualnosc/informacje/polska-w-globalnym-rankingu-innowacyjnosc-2024>.

46. Wieloński A., Szmigiel K. Regionalne strategie innowacji jako czynnik aktywizacji polskiej przestrzeni przemysłowej. Prace Komisji Geografii Przemysłu PTG. 2006. nr 9. S. 20-27.

47. FOR-RIS Experiences and ideas for developing regional foresight in a RIS/RITTS project context, Blueprints for Foresight Actions in the Regions, 2004, European Commission.

48. Szultka S., Tamowicz P., Mackiewicz M., 2004, Regionalne strategie a systemy innowacji. Najlepsze praktyki. Rekomendacje dla Polski, [w:] Niebieskie Księgi 2004. Rekomendacje Nr 12, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Gdańsk.

49. Regional Innovation Strategies under the European Regional Development Fund Innovative Actions 2000–2002. European Commission DG Regional Policy.

50. Regionalna Strategia Innowacji Województwa Śląskiego na lata 2003–2013. <https://ris.slaskie.pl/pl/regionalna-strategia-innowacji-wojewodztwa-slaskiego-na-lata-20032013.html>.

51. Strategia rozwoju województwa podkarpackiego na lata 2000–2006. Aktualizacja na lata 2004–2006. Rzeszów, 2004.

52. Rosenfeld S.A., 2002, Creating Smart Systems. A guide to cluster strategies in less favoured regions. European Union – Regional Innovation Strategies, Regional Technology Strategies, USA. www.europa.eu.int/comm/regional_policy.

53. Klamut M. Nowe mechanizmy realizacji spójności terytorialnej w Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego do roku 2020. *Ekonomia (Economics)*. 2011. № 4(16). s. 32-47.

54. Oleksiuk A. Uwarunkowania i mechanizmy tworzenia innowacji jako czynniki rozwoju gospodarczego, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Olsztyn 2012, s. 221.

55. Porter M.E. The competitive advantage of nations, Free Press, New York 1990.

56. Wykorzystanie koncepcji klastrów dla kształtowania polityki innowacyjnej i technologicznej państwa. Rekomendacje dla polityki stymulowania rozwoju klastrów w Polsce. Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową. Gdańsk, kwiecień 2009. 96 s.

57. Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2019-2021. Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Szczecinie. 2022. URL: <https://szczecin.stat.gov.pl/publikacje-i-foldery/nauka-technika/dzialalnosc-innowacyjna-przedsiębiorstw-w-latach-2019-2021,1,17.html>.

58. Benchmarking klastrów w Polsce – edycja 2022. URL: <https://www.parp.gov.pl/component/publications/publication/benchmarking-klastrow-w-polsce-edycja-2022>.

59. Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2017-2019. <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/nauka-i-technika-społeczenstwo-informacyjne/nauka-i-technika/dzialalnosc-innowacyjna-przedsiębiorstw-w-latach-2017-2019,2,18.html>.

60. Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2020-2022. <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/nauka-i-technika-społeczenstwo-informacyjne/nauka-i-technika/dzialalnosc-innowacyjna-przedsiębiorstw-w-latach-2020-2022,2,22.html>.

61. Витрати на інновації промислових підприємств за видами витрат. <https://www.ukrstat.gov.ua/>.

62. Кількість упровадженої інноваційної продукції (товарів, послуг) промисловими підприємствами (2000-2023). <https://www.ukrstat.gov.ua/>.

63. Обсяг реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг) за видами економічної діяльності у 2018-2020 рр. <https://www.ukrstat.gov.ua/>.

64. Обсяг реалізованої інноваційної промислової продукції (товарів, послуг) підприємств за видами економічної діяльності у 2020-2023 роках. <https://www.ukrstat.gov.ua/>.

65. Наукова та інноваційна діяльність України: Статистичний щорічник.
Київ: Державна служба статистики України, 2021. – 243 с.